

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra bohemistiky

**VÝZNAMY A FUNKCE DEMINUTIV V SOUČASNÝCH
TIŠTĚNÝCH ŽURNALISTICKÝCH TEXTECH**

Meanings and Functions of Diminutives in Contemporary
Printed Journalistic Texts

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Autor: Michaela Žondrová

Česká filologie se zaměřením na editorskou práci ve sdělovacích prostředcích

Vedoucí práce: Mgr. Darina Hradilová, Ph.D.

Olomouc 2016

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Významy a funkce deminutiv v současných tištěných žurnalistických textech“ vypracovala samostatně a uvedla jsem všechny použité zdroje a literaturu.

V Olomouci dne

Podpis

Děkuji Mgr. Darině Hradilové, Ph.D., za odborné vedení diplomové práce, vstřícnost, ochotu a poskytování cenných rad a připomínek.

Obsah

Úvod.....	7
1 Vymezení termínu deminutivum	8
2 Podružné charakteristiky deminutiv.....	10
2.1 Lexikalizovaná deminutiva	10
2.2 Nepravá deminutiva.....	11
2.3 Hypokoristika	12
2.4 Deminutiva ve frazeologii	12
2.5 Deminutiva jiných slovních druhů	13
3 Tvoření deminutiv	14
3.1 Deminutivní sufixy	14
3.1.1 Suffixy maskulin	14
3.1.2 Suffixy feminin.....	15
3.1.3 Suffixy neuter	16
3.2 Formantová homonymie.....	17
4 Významy deminutiv	18
4.1 Významový vztah kvantitativní.....	18
4.1.1 Intenzifikace	19
4.2 Významový vztah kvalitativní.....	19
4.3 Významový vztah kvantitativně kvalitativní.....	20
4.4 Pragmatické významy	20
4.5 Významy deminutiv v komunikaci	20
5 Funkce	23
5.1 Depreciativní funkce	23
5.2 Persvazivní funkce.....	25
5.3 Kontaktní funkce.....	26
6 Deminutivní neologismy	28
7 Žurnalistický styl.....	29

7.1	Zpravodajství.....	29
7.1.1	Deminutiva v seriózním zpravodajství	30
7.1.2	Deminutiva v bulvárním zpravodajství.....	30
7.2	Publicistika	31
7.2.1	Deminutiva v seriózní publicistice.....	32
7.2.2	Deminutiva v bulvární publicistice	32
8	Analýza žurnalistických textů v periodikách	33
8.1	Metodika analýzy	33
8.2	Hypotéza.....	33
8.3	Charakteristika periodika MF Dnes.....	34
8.4	Charakteristika periodika Aha!.....	34
8.5	Zpravodajství.....	35
8.5.1	Zpravodajství v MF Dnes	35
8.5.2	Zpravodajství v Aha!.....	37
8.6	Publicistika	41
8.6.1	Publicistika v MF Dnes	41
8.6.2	Publicistika v Aha!.....	43
8.7	Sport	46
8.7.1	Sport v MF Dnes	46
8.7.2	Sport v Aha!	48
8.8	Centrum a periferie.....	50
8.8.1	Centrum a periferie deminutiv	50
8.8.2	Centrum a periferie významů a funkcí deminutiv.....	51
8.9	Další analyzované charakteristiky deminutiv.....	53
8.9.1	Deminutiva jiných slovních druhů	53
8.9.2	Minimalizace deminutiv	53
8.9.3	Intenzifikace deminutiv.....	54
8.9.4	Deminutiva v titulcích.....	54

8.9.5	Nepravá deminutiva	54
8.9.6	Deminutiva ve frazeologii.....	55
8.9.7	Deriváty deminutiv.....	55
	Závěr	56
	Anotace	57
	Summary	58
	Literatura.....	59
	Elektronické zdroje	62
	Seznam grafů.....	65
	Přílohy.....	66

Úvod

Deminutiva, názvy zdobné, zaujímají v českém jazykovém systému v mnoha ohledech zvláštní postavení. Jejich specifičnost je dána zejména významy a funkcemi, na jejichž deskripci a analýze je založeno těžiště bakalářské práce.

Cílem teoretické části práce je podat nejdůležitější informace o deminutivech, které vytvoří teoretický podklad pro následnou analýzu. Teoretická východiska se zaměřují nejprve na samotnou definici deminutiva, na niž navazuje objasnění zvláštních typů deminutiv. Další kapitola je věnována slovo tvornému procesu při tvoření deminutiv, v této souvislosti je uvedeno četné množství deminutivních sufixů. Součástí je i přehled alternací, k nimž dochází ve většině případů tvoření deminutiv. K dané kapitole se váže i formantová homonymie, kvůli níž jsou za deminutiva nezdědka považovány lexémy nedeminutivní.

Klíčové kapitoly teoretické části práce jsou zaměřeny na způsoby tvoření deminutiv, jejich významové vztahy a funkce. Práce se vzhledem k rostoucí tendenci neologizovat zabývá rovněž deminutivními novotvory.

Důležitou teoretickou část práce tvoří dvě základní složky novinářské činnosti, zpravodajství a publicistika, protože právě ty poskytují zkoumaný jazykový materiál.

V analytické části bakalářské práce jsou zpracovány údaje excerpované z tištěných žurnalistických textů. Jako zdroje k vlastní analýze komunikátů slouží celkem 40 výtisků dvou periodik záměrně rozdílného charakteru, a to seriózního deníku Mladá fronta DNES a bulvárního deníku Aha!.

V úvodu analýzy jsou kromě charakteristiky periodik stanoveny dílčí hypotézy o četnosti samotných deminutiv, ale i jejich funkcí a významových vztahů, jež v daných komunikátech plní. Analýza četnosti, významů a funkcí zdobných je prováděna samostatně v rámci různých druhů žurnalistických komunikátů (zpravodajských, publicistických, sportovních).

Cílem analýzy je pomocí číselných údajů a potvrzených či vyvrácených hypotéz vyslovit závěry o četnosti deminutiv, jejich funkcí a významových vztahů. Analytická část práce je založena na četném množství příkladů konkrétních deminutiv zasazených do kontextu. Na základě statistických údajů jsou vyvozeny závěry, které funkce a významové vztahy jsou centrální a které periferní.

1 Vymezení termínu deminutivum

Za deminutiva jsou podle Zimy (1961, s. 25–26) pokládány takové lexémy, jež kvantitativně označují předmět velikostně menší v porovnání s běžnou velikostí, kvalitativně mohou také vyjadřovat vztah mezi mluvčím a objektem reality, který je primárně kladný, sekundárně záporný. Mezi deminutiva jsou řazena slova založená také na vztahu kvalitativně kvantitativním kombinující zmenšenou míru a citový příznak.¹

Z hlediska formy spadají do skupiny deminutiv lexémy odvozené od fundujícího bezpříznakového lexému typickými formanty, jež jsou důsledněji popsány v kapitole o slovotvorbě. Trávníček (1951, s. 265) vymezuje deminutiva jako slova, která vůči fundujícímu lexému vyjadřují menší míru dané vlastnosti, kdežto citový příznak (v Zimově koncepci vztah kvalitativní) v explicitní charakteristice deminutiv nezmiňuje.

Striktně definuje deminutiva Doležel (1967, s. 495), podle něhož mezi ně mohou být řazeny pouze ty lexémy, u nichž lze jednoznačně určit jejich základové slovo, které bývá ve většině případů stejného slovního druhu jako jeho modifikované pojmenování. „Někdy je v textu užito deminutivum, které se od základového slova běžně netvoří. Mohlo by se stát, že by čtenáři významu takového slova nemuseli vůbec porozumět, pokud by chyběl kontext (př. Raději krouží kolem voličů a vypouštějí malé lži – takové ležky)“ (Junková, 2010, s. 74).

Deminutiva se podle míry zdobnění většinou rozdělují na deminutiva prvního a druhého stupně, Doležel (1967, s. 495) ve své koncepci ovšem uvádí i stupeň třetí (např. maminečka). Jak uvádí Štícha ve své studii uveřejněné v časopise Naše řeč (dále NŘ), deminutiva společně se základovým nedeminutivním lexémem tvoří tzv. slovotvornou deminutivní řadu (NŘ 1978), např. strom – stromek – stromeček. Existují ovšem i lexémy, jejichž deminutivní řada je neúplná. Jak podotýká Hauser (1980, s. 130–131), v nekompletních slovotvorných řadách může chybět buď deminutivum prvního stupně (růže – 0 – růžička) nebo druhého (ořech – oříšek – 0).

Odborné názvy se nezdrobňují, vyskytují se ovšem i takové případy, kdy lexémy deminutivních forem nesou specifické označení odborného termínu (kovadlinka, třmínek), jedná se o tzv. terminologická deminutiva (PMČ, 1997, s. 301).

Proces deminuce převažuje ve slovní zásobě slov konkrétních, může ovšem fungovat i v rovině abstraktní. Počet abstraktních zdobnělin je velmi omezený a zároveň typický jen pro několik lexémů. Mezi běžně užívaná abstraktní deminutiva patří např. bolístka, radůstka, myšlenečka. Deminuovatelné jsou poměrně frekventovaně

¹ Podrobněji je vztahům (kvantitativní, kvalitativní, kvantitativně-kvalitativní) věnována kapitola „Významy deminutiv“

časové úseky (např. minutka, vteřinka, půlhodinka, chvílička). Formu deminutiv lze zaznamenat taktéž u původně abstraktních dějových jmen (skladbička) nebo původních názvů vlastností, které nabyly konkrétnější podobu (hloupůstka).²

Jednou z dominantních charakteristik většiny deminutiv je bezpochyby jejich expresivní povaha. Spektrum emocí a citů, které jsou deminutiva schopna vyjádřit, je velmi široké, zdobnělinami může produktor komunikace k adresátovi vysílat celou řadu signálů. Citový příznak „je častější u zdobnělin 2. stupně a převažuje u zdobnělin s hláskovým elementem -n- (ínka, ínek). (...) Zpravidla je expresivní příznak mazlivý.“ (Hauser, 1980, s. 132). Jak uvádí Hauser (1980, s. 49), „ze slovtvorných kategorií se expresivita spojuje se slovy zdobněnými a zveličelými. Zdobněliny nejsou výlučně expresivní.“ Dále rozlišuje expresivní příznaky na základě jejich kladného či záporného citového příznaku. Citově příznakově působí slova a) důvěrná, familiární b) domácí, hypokoristika, laudativa c) dětská slova d) eufemismy. Ve všech těchto subkategoriích lze zaznamenat výskyt deminutiv.

² RUSÍNOVÁ, Zdenka. *Pokušení struktury*. Vyd. 1. Brno: Host, 2011, s. 110–111

2 Podružné charakteristiky deminutiv

2.1 Lexikalizovaná deminutiva

Zvláštním typem zdobnělin jsou tzv. lexikalizovaná neboli formální deminutiva. Jedná se o taková slova, „a) jejichž primární a jedinou funkcí není vyjadřovat menší míru (...) některého předmětu příslušícího určité (nesporné) třídě skutečností svého druhu než je obvyklá, běžná či charakteristická velikost členů této třídy; b) jejichž primární vyjadřovací funkcí není příznak expresivnosti či (citového) hodnocení.“ (NŘ 1978)

Štícha (NŘ 1978) se ve své studii nadále zabývá pěti utvořenými typy, na nichž demonstruje různorodé vlastnosti lexikalizovaných deminutiv. Všechny uvedené typy ztrácejí primární deminutivní funkce čistého zmenšení či vyjádření citového postoje:

Deminutiva typu „knížka“ jsou příznačná deminutivní formou a hovorovou variantností slova základového (další př.: poklička, džbánek).

Druhým typem lexikalizovaných deminutiv je „slovíčko“. Deminutiva tohoto typu se vyznačují hovorovostí, ale také významem lišícím se od svých základových slov speciální konotací. Uvedených deminutiv se užívá v určitých případech, a to a) ve specifické lidské praxi (slovíčko ve smyslu cizojazyčného ekvivalentu českého slova), b) v jiných situacích, než se užívá slova základového (novinky označující nové informace vs. základové slovo noviny jako druh periodika), c) v upřesnění abstraktních výrazů (zápisek jako zapsaný záznam vs. zápis symbolizující obecné zapsání).

Podstata třetí skupiny deminutiv typu „lopatka“ spočívá v pojmenování objektů znatelně velikostně menších ve srovnání s předměty označenými slovy základovými, s nimiž mají ovšem určité společné vlastnosti (př.: šachová figurka, zubní kartáček).

Do kategorie typu „banánek“ spadají ta deminutiva, jejichž význam je pomocí deminutivní formy přenesený. Tohoto sekundárního pojmenování deminutiv je dosaženo užitím metaforického posunutí významu na základě podobnosti vnější (př. kladívko jako část ucha) či vnitřní, tedy metonymií (př. večírek, schůzka).

Lexikálních deminutiv posledního typu „sýček“ se užívá v botanické a zoologické oblasti při popisu rostlinných a živočišných tříd (př. kozlíček).

Ginka Bakardžieva (2007) zabývající se zdobnělinými názvy v jazyce českém a bulharském konstatuje, že se významový vztah lexikalizovaného deminutiva k fundujícímu slovu téměř úplně přerušil. Příslušnost lexémů k této skupině deminutiv je dána pouze formálně, formanty těchto slov patří tedy do inventáře deminutivních sufixů. Stejně tak fungují při tvorbě formálních deminutiv typické alternace a mechanismy derivace.

2.2 Nepravá deminutiva

V jazyce existují obtížně definovatelné lexémy, jež mají na první pohled charakteristiku deminutiv. Tato tzv. nepravá deminutiva se podle Rusínové (2011, s. 116) vyznačují neexistující nezdobnělou formou.

Mezi nepravá deminutiva patří především zdobněliny lexikalizované, jejichž fundující základ se z běžné mluvy vytratil, dále deminutiva zastaralá (obsahující formanty *-ec, -ice, -ce*). Tyto typy nepravých deminutiv sice mají s deminutivy určité společné vlastnosti (většinou sufix), ale plně definici deminutiv nevyhovují. Nepravé zdobněliny tvoří přechodné pásmo mezi nedeminutivy a deminutivy pravými.³

Charakteristice nepravých deminutiv odpovídá i podoba pejorativních označení typu *pisálek ad.*, jež ovšem Káňa ani Rusínová v příkladech nepravých deminutiv nezmiňují. Tyto názvy nejsou ve vlastním smyslu zdobněliny, ale pouze útvary citové. Jsou to substantiva významem nedeminutivní, ale formálně tvořená jako deminutiva.

Uvedenými problematicky zařaditelnými nepravými deminutivy se ve své studii zabývá Bílková (2014), která lexémům uvedené charakteristiky přiřazuje označení „pseudodeminutiva“. Jedná se o „deriváty, které jistý významový deminutivní příznak mají (ať už kvantitativní, nebo emocionální), které však nejsou z formálního hlediska výsledkem deminutivní modifikace základových (nedeminutivních) substantiv, nýbrž výsledkem mutační derivace z nesubstantivních (adjektivních nebo verbálních) základů“. (Bílková, 2014, s. 271).

Formanty přítomné u pseudodeminutiv jsou tedy shodné s formanty pravých deminutiv, liší se ovšem základovým slovem. Zatímco pravé deminutivum *zvířátko* vzniklo sufixem *-átko* z fundujícího substantiva, pseudodeminutivum *nechtěňátko* obsahující totožnou příponu je utvořeno z adjektiva *nechtěný* (podobně např. *neviňátko*, *nebožátko*). Pseudodeminutiva mohou být odvozena od verb (nepravé deminutivum označující charakteristickou lidskou vlastnost: *chlubílek* od *chlubit*), adjektiv (*miláček* od *milý*), ale rovněž od verbálních adjektiv zakončených na *-ný* (např. *ušmudlánek* od *ušmudlaný*).⁴

³ KÁŇA, Tomáš. *Česká substantivní deminutiva ve světle korpusových dat* [online]. , 1–14 [cit. 2016-04-06]. Dostupné z:

<http://is.muni.cz/repo/1132230/KanaTomas.pdf>

⁴ VONDRÁČEK, Miloslav. Interpretace deminuce v češtině. ORGOŇOVÁ, Oľga, Katarína MUZIKOVÁ a Zuzana POPOVIČOVÁ SEDLÁČKOVÁ (eds.). *Jazyk a jazykoveda v interpretácii* [online]. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2014, s. 270–276 [cit. 17.10.2015]. Dostupné z:

https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/ksj/publikacie/Jazyk_a_jazykoveda_v_interpretacii_2014__final_-1.pdf

2.3 Hypokoristika

Substantivní deminuce probíhá v největší míře u konkrétních apelativ, hojně se ovšem vyskytuje u domáckých a mazlivých obměn jmen křestních (Viktorka, Emička) a příbuzenských (babička, neteřinka). Hypokoristika, specifická skupina prostředků propriální slovní zásoby, jsou nejhojněji uplatňována právě v antroponech, řidčeji se ovšem vyskytují i u toponym.⁵ Stejně tak se zdrobňovací a lichotné přípony vyskytují u řady příjmení (Karásek, Patočka), v oficiální podobě potom u nečetné skupiny osobních jmen (František, Eliška, Štěpánka).

Pastyříkův příspěvek (2004, s. 305–308) orientovaný na hypokoristika upozorňuje na odlišné tvoření hypokoristik na základě sociálního prostředí, v němž se daných výrazů užívá. „Tradiční antropomastická šetření orientací pouze na rodinné prostředí zachycovala jenom hypokoristické obměny deminutivně-meliorativní, zatímco mnohem dynamičtější a pestřejší je tvoření hypokoristik v sociálním prostředí školním, pracovním a zájmovém.“ (Pastyřík, 2004, s. 305).

2.4 Deminutiva ve frazeologii

Problematikou deminutiv ve frazeologii se ve svém příspěvku zabývá Rusínová (2011, s. 119–124), která uvádí čtyři druhy frazémů obsahujících deminutivum. První typ představuje frazém,⁶ v němž deminutivum nelze nahradit nedeminutivem (př. uhodit hřebíček na hlavičku). Ve druhém případě nedeminutivní pojmenování deminutivem zaměnit lze (př. zdravý jako ryba – jako rybička), třetí typ prezentuje frazém, ve kterém lze zdobnělinu prvního stupně stupňovat a zároveň substituovat vyšším stupněm (př. zdravý jako rybka – jako rybička). Do poslední skupiny spadají frazémy obsahující deminutiva zaměnitelná s nedeminutivem (př. chodit za někým jako pejsek).⁷

Rusínová (1998) se ve své další studii zaměřuje na deminutiva obsažená pouze v přirovnáních, jež klasifikuje do dvou základních skupin. V první řadě se jedná o deminutiva, jež jsou pevnou součástí daného přirovnání a nelze je nahradit nedeminutivem (př. chovat někoho jako v bavlence, jemný jako pavučinka ad.).

Druhá skupina zahrnuje přirovnání, jejichž komponentem může být jak deminutivum, tak slovo základové. Velmi často jsou tato přirovnání sémanticky protikladná (př. byt jako hnízdečko ve smyslu čistý, uklizený, útulný vs. máš to tu jako

⁵ Toponymem rozumíme geografické proprium, vlastní jméno n. název lokální, geografický, psaný často s velkou iniciálou (Čermák, 2001, s. 291)

⁶ Frazém je označení pro kombinaci prvků (zvl. forem lexémů) různé funkce a typu, z nichž alespoň jeden je z hlediska ostatních členem extrémně omezeného paradigmatu (Čermák, Jazyk a jazykověda, s. 239)

⁷ RUSÍNOVÁ, Zdenka. *Pokušení struktury*. Vyd. 1. Brno: Host, 2011, s. 120

hnízdo vyjadřující neuspořádaný byt.) V přirovnáních je zaznamenán také poměrně častý výskyt deminutivních forem označujících živočichy, např. proklouznout jako myška, zdravý jako rybička, nožky jako laňka.⁸

2.5 Deminutiva jiných slovních druhů

Deminutiva jsou odvozována primárně od substantiv, v nepatrné míře mohou být tvořena z jiných slovních druhů. Z hlediska obecného srovnání slovo tvorby substantivních deminutiv a zdobnělin ostatních slovních druhů Šlangalová (NŘ 1991) konstatuje, že „vždy jde přitom o stejné, tj. příponové, odvozování a o přípony obdobného fonemického skladu (pomineme-li s příponou spojené koncovky).

Adjektivní deminutiva jsou tvořena sufíxy -inký/-ouňký; -ičký/-oučeký. Kromě těchto Čermákem (2012, s. 104) uvedených formantů lze vytvářet adjektivní deminutiva pomocí složitějších modifikovaných sufíxů, např. adjektivum malý je možné deminuat v následující formy zdobnělin: malilinkatý, maľunenečeký, malušký ad. (NŘ 1927). Deminutiva adjektiv vyjadřují stejně jako substantivní zdobněliny nižší míru vlastnosti daného objektu, tj. kvantity, podobně označují také pozitivní (mé negativní) hodnocení skutečnosti. Stejně jako substantiva mohou být adjektiva založena zároveň na obou sémantických vztazích (kvantitativním i kvalitativním).

Prostor netypickým deminutivům jiných slovních druhů věnuje taktéž Rusínová (2011, s. 128), která konstatuje, že „číslovka se zdobňuje jen v podobě substantivní: dvojčička, trojčička, stovečka atd. Pokud jde o zájmena, lze počítat jen s podobami všecičko/všecinko a každičký; interjekce/částice se deminuuji, pokud to dovoluje jejich substantivní původ (spánbíčkem, nazdárek).“

Deminuci mohou podléhat rovněž adverbia. Mezi formanty užívané k jejich tvoření zařazuje Čermák (2012, s. 180–181) následující: -ičce/-oučce/-ince/-ounce; -ičko/-inko/-oučko/-ouňko; -ičku/-inku/-oučku/-ouňku; -oučky/-ouňky.

Forem deminutiva mohou nabývat v menším rozsahu i verba zejména v komunikaci s dětmi (např. spinkat), nezřídka v nářeční slovní zásobě. Oberpfalcer (NŘ 1927) uvádí příklady čmarykat', capkat', hajinkat, tanyňat (tančit) ad. Čechová (1995, s. 127) v souvislosti se slovesnými deminutivy upozorňuje na možnost užití ke tvoření zdvojenou složku -n-, např. hačininkat, spinininkat ad.

⁸ RUSÍNOVÁ, Zdenka. Deminutiva ve frazeologických přirovnáních. In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* [online]. 1998. s. 101-106 [cit. 3.4.2016]. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/100310/A_Linguistica_46-1998-1_11.pdf?sequence=1

3 Tvoření deminutiv

Slovotvorným procesem užívaným při tvoření deminutiv je derivace. U substantivních odvozenin až na nečetné výjimky (např. princ – princátko) většinou nedochází ke změně gramatického rodu mezi slovem fundujícím a slovem fundovaným. Jak podotýká PMČ (1997, s. 125), deminutiva se tvoří hojně od podstatných jmen všech vzorů kromě vzorů předseda a soudce, od nichž jsou zdobněliny utvářeny pouze ojediněle.

3.1 Deminutivní sufixy

Sufixy, pomocí nichž se deminutiva utvářejí, jsou většinou lingvistických publikací uváděny ve dvou řádech: MČ I (1986, s. 300–301) je označuje jako přípony deminutiv 1. stupně a složené přípony deminutiv 2. stupně; Šmilauer (1971, s. 84) uvádí přípony zdobňující jednoduché a zdobňující navzájem složené, Doležel (1967, s. 495) definuje deminutivní formanty primární a sekundární, u feminin ovšem i terciární.

Procesy tvoření slov se zabývá i Káňa,⁹ který popsiuje obsáhlý výčet běžně neuváděných sufixů deminutiv všech rodů. Neobvykle tak uvádí například maskulinní sufixy -eneček (mraveneček), -ejček (lesejček), z femininních např. -ýlka (postýlka), -ústka (bytůstka), v případě neuter potom například sufixy -élko (stébélko), -ýlko (světýlko), -ejtko (kopejtko).

3.1.1 Sufixy maskulin

Šmilauer (1971, s. 84) a Doležel (1967, s. 498–499) řadí mezi maskulinní sufixy deminutiv prvního stupně přípony -ek, -ík, -ec; MČ I (1986, s. 300) označuje formant -ec za zastaralý; PMČ uvedený sufix nezmiňuje vůbec. Z důvodu studia deminutiv v současné češtině není sufixu -ec v práci přikládán význam.

Podle PMČ (1997, s. 126) jsou dominantním primárním sufixem -ek tvořeny zdobněliny jednoslabičných i víceslabičných maskulin. Podle Šmilauera (1971, s. 88) některé lexémy obsahující sufix -ek sémanticky nevyjadřují zdobňující význam (např. dědek - význam pejorativní), tento význam splňuje až sekundární sufix -eček.

Při derivaci pomocí sufixu -ek nemusí, ale také může docházet k alternacím vokálu v kořeni slova. Při tvoření zdobnělin z víceslabičných maskulin zakončených na -ec nebo -ek k alternacím vokálu nedochází (kopec – kopeček). Naopak v mnoha případech dochází k následujícím alternacím vokálu: a) dloužení (dar – dárek),

⁹ KÁŇA, Tomáš. *Česká substantivní deminutiva ve světle korpusových dat* [online]., 1–14 [cit. 15.3.2016]. Dostupné z: <http://is.muni.cz/repo/1132230/KanaTomas.pdf>

b) alternace u → ou (kus – kousek), c) alternace o → ů (batoh – batůžek), d) alternace e/ě → í (plamen – plamínek).¹⁰

Řidčeji se vyskytující sufix -ík je přítomen zvláště po konsonantech -l, -ř (orlík, kovářik) a po skupinách konsonantů (kapřík), ale i v jiných případech (kachlík). Formant se často připojuje k základům nesložených křestních jmen (Otík). Stejně jako sufix -ek může být i sufix -ík spojen s alternacemi kořenné samohlásky. Dochází k ní v případě vokálu ů, jenž alternuje s vokálem o (důl – dolík).¹¹

Mezi sekundární sufixy jsou řazeny složené formanty -eček, -íček, -ánek, -ének, -ínek, kterými se vyznačují pouze deminutiva. Uvedené rozšířené formanty v podstatě kopírují formanty primární. „Tato deminutiva se po stránce formální vyznačují zdvojeným sufixem, po stránce významové pak zesíleným příznakem kvantitativním nebo emocionálním, např. stůl – stolek/stolík – stoleček/stolíček (Doležel, 1967, s. 499).

Složený formant -eček se uplatňuje především u deminutiv disponujících tvarem deminutiva 1. stupně (-ek): hříbek → hříbeček, dvorek → dvoreček. Přípona -íček se vyskytuje ve dvou případech: a) při tvorbě nečetné skupiny maskulin, k jejichž základní deminuci nelze použít primární sufix, ale pouze sekundární (hospodářiček, přítelíček); b) při tvorbě deminutiv vyššího stupně (např. kostel – kostelík – kostelíček).¹²

„Sufixy -eček, -íček se často preferují, jestliže deminutivum není v běžném úzu, tedy při tvorbě okazionálních deminutiv např. paragrafeček, úřadeček, zákoneček; důkazíček, návyčíček, případíček, úspěšiček ad.“ (Štícha, 2013, s. 157).

Podle PMČ (1997, s. 128) se řidčeji vyskytují sufixy -ánek (nosánek), -ínek (tatínek), -ének (lístének), -oušek (dědoušek). Většinou vyjadřují výrazně emocionálně zabarvené jevy, užívají se často u mazlivých obměn hypokoristik.

3.1.2 Sufixy feminin

Jak uvádí MČ I (1986, s. 303), k primárním sufixům patřil ve staré češtině sufix -ice, který ovšem svou původní funkci zcela ztratil. Současným nejproduktivnějším primárním sufixem je přípona -(e/i)ka. Formantem se podle Štíchy (2013, s. 158) tvoří deminutiva jednoslabičná, ale i mnohá dvojslabičná zakončená především příponou -na nebo -ice (vteřinka, ulička).

Alternace kořenných vokálů jsou v těchto případech vcelku časté. Jednak dochází ke krácení dlouhého vokálu (mísa – miska; bouda – budka), jednak ke dloužení

¹⁰ ŠTÍCHA, František. *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2013, s. 156

¹¹ tamtéž, s. 157

¹² KARLÍK, Petr, Marek NEKULA, Zdenka RUSÍNOVÁ a Miroslav GREPL. *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: NLN, 1997, s. 127

krátkého vokálu (kniha – knížka), částečně zůstává vokál beze změny (stuha – stužka). Samohláska -e- se může změnit v -í- (ves – víska), alternace -o- v -ů- se hojně vyskytuje u feminin zakončených sufixem -ost (místnost – místnůstka). Pokud by připojením uvedeného sufixu měla vzniknout obtížně vyslovitelná souhlásková skupina, dochází ke vkládání dalšího vokálu (ovce – ovečka).¹³

Mezi složenými (rozšířenými, sekundárními) formanty deminutiv feminin převládá sufix -ička (např. hračička), řidčeji je zaznamenán formant -ečka (knížečka). Existují i případy, při jejichž tvorbě lze užít dubletní tvary (např. kostečka i kostička). Obdobně jako deminutiva maskulin mohou některé lexémy ženského rodu utvářet deminutiva pouze formou 2. stupně (např. hvězda – 0 – hvězdička).¹⁴

Podle PMC (1997, s. 128) vyjadřují rozšířené formanty -inka (hlavinka), -unka (dcerunka), -uška (dceruška) silně emocionálně zabarvená deminutiva. Terciárními deminutivními formanty podle Doležela (1967, s. 495) disponují pouze feminina, těmito sufixy jsou: -čička (dýmčička), -čenka/-činka (chvilčenka/chvilčinka), -enečka/-inečka (maminečka/maminečka), -ulenka/-ulinka (mamulinka/mamulinka).

3.1.3 Suffixy neuter

První stupeň zdvojnásobení lexémů neuter vyjadřuje sufix -ko (dřívko), který se podle Štíchy (2013, s. 158) uplatňuje především u neuter zakončených na -o, přičemž většinou dochází k alternacím kořenného vokálu. Dloužení se může projevit např. v lexémech břicho – bříško, kopyto – kopýtko ad. Specifičnost deminutivních neuter spočívá mj. v jejich deklinaci.¹⁵

Změna -e- v -í- nastává v případech jako jezero – jezírko, koleno – kolínko. Vokály mohou být z důvodu snazší výslovnosti i vkládány: strašidlo – strašidylko, zrcadlo – zrcadélko, přičemž z některých neuter lze utvořit dubletní tvar obsahující vokál -é- i -ý- (světlo – světélko i světýlko). Před příponou -ko se samohláska až na ojedinělé výjimky (oko – očko) dluží.¹⁶

Jako další primární sufix deminutiv uvádí Štícha (2013, s. 159) -átko (slůňátko), které se uplatňuje u substantiv vzoru kuře.

Rozšířeným sufixem neuter -ičko se tvoří deminutiva od substantiv vzoru stavení (lupeničko), dále od slov se základem zakončeným dvěma po sobě jdoucími

¹³ ŠTÍCHA, František. *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2013, s. 158

¹⁴ ŠTÍCHA, František. *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2013, s. 158

¹⁵ Při skloňování neutrálních lexémů vzoru *město* (*středisko*) lze v lokále plurálu užít dvou variant formantů, a to následujících: -ách, -ích (*střediskách/střediscích*), u deminutivních forem téhož vzoru již není možné dubletu užít, přípustná je zde pouze podoba se zakončením na -ách (*o balíčkách*).

¹⁶ ŠTÍCHA, František. *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2013, s. 158

konsonanty (srdíčko). Tento sufix se nachází u několika běžněji užívaných neuter zakončených na -e (pole – políčko, nebe – nebičko) a -o (maso – masíčko). Uvedeným sufixem jsou tvořena sekundární deminutiva marginálně (čelíčko).¹⁷

PMČ (1997, s. 128) uvádí nepříliš produktivní sekundární sufixy -ečko/-éčko, jimiž se vyjadřují deminutiva 2. stupně (zrnečko/zrnéčko), tvoří se jimi substantiva typu město (městečko) i kuře (štěnátečko). Poziční variantou sufixu -átko je přípona -átečko, pomocí níž se vytváří deminutivum 2. stupně (kuře – kuřátko – kuřátečko).

3.2 Formantová homonymie

U některých výše uvedených přípon se může projevat formantová homonymie, deminutivní formanty tedy nemusejí nutně značit deminutivnost, ale mohou vyjadřovat názvy jiných onomaziologických kategorií. Káňa ovšem uvádí, že „síla deminutivního sufixu se zdá tak velká, že za deminutivum bývá často považováno i slovo, které deminutivem vůbec není (kelímek, oblázek nebo čistička).“¹⁸

Maskulinním formantem -ek se kromě deminutiv mohou podle Čermáka (2010, s. 188–189) vyznačovat v kategorii mutační názvy výsledků děje (např. přístavek) a názvy nositelů vlastností (např. stárek), v kategorii transpoziční potom názvy dějů (např. požadavek). Sufix -ík označuje v mutační kategorii názvy prostředků (např. budík), názvy výsledků děje (např. balík) a názvy nositelů vlastností (např. mladík).

Zdánlivě typický deminutivní sufix -áček se ve zdobňující funkci vyskytuje velice zřídka (synáček), bohatě je ovšem užíván v jiných slovtvorných kategoriích. Čermák (2010, s. 188) uvádí, že se jím tvoří jména nositelů vlastností (např. miláček), jména činitelská (např. šilháček) a jména prostředků (např. připínáček).

Stejně jako u maskulin mohou primární a některé sekundární formanty feminin kromě zdobnělin označovat i názvy z jiných onomaziologických kategorií. Femininní sufix -ka signalizuje v kategorii mutační názvy výsledků děje (zkratka), názvy prostředků (vrtačka) a názvy nositelů vlastností (ukolébavka), v kategorii modifikace názvy přechýlené (spisovatelka). Formantem -enka mohou být vyjádřeny v transpoziční slovtvorné kategorii názvy dějů (myšlenka), v kategorii modifikační názvy přechýlené (snoubenka). Formantová homonymie je patrná i u lexémů neuter. Suffixy -átko a -ítka signalizují kromě deminutiv také názvy prostředků (stupátko) v kategorii mutační.¹⁹

¹⁷ ŠTÍCHA, František. *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2013, s. 159

¹⁸ KÁŇA, Tomáš. *Česká substantivní deminutiva ve světle korpusových dat* [online]., 1–14 [cit. 18.2.2016]. Dostupné z: <http://is.muni.cz/repo/1132230/KanaTomas.pdf>

¹⁹ ČERMÁK, František. *Lexikon a sémantika*. Vyd. 1. Praha: Lidové noviny, 2010, s. 188–189

4 Významy deminutiv

Na významovou složku deminutiv ve své monografii nahlíží Zima (1961, s. 25–28), který zdůrazňuje důležitost sémantického vztahu mezi slovem základovým a jeho deminutivním derivátem. Z oblasti svého bádání tedy vyčleňuje deminutiva formální (např. kružítko) z důvodu nejasného vzájemného významového vztahu. Zima charakterizuje tři typy významového vztahu: kvantitativní, kvalitativní a kvantitativně kvalitativní.

Nejširěji uchopuje významovou složku deminutiv Šmilauer (1971, s. 82–89), který na četném množství příkladů kromě základního významu zdrobnění uvádí i další významové souvislosti. Zdrobněliny mohou mít např. význam specializovaného názvu (mozeček jako pokrm), názvu něžného (babička), obdivný (chlapík) či soucitný (chudinka). Upozorňuje též na deminuci spojenou s metaforickým přenesením (jazýček) a posunem významu (večírek).

4.1 Významový vztah kvantitativní

Primárním významem deminutiv je význam kvantifikace. Zima (1961, s. 25) v této souvislosti uvádí termín **kvantitativní vztah**, jehož podstatou je vyjádření velikostního zmenšení zejména neživých konkrét. Tento základní sémantický rys vyjadřující oproti normě zmenšenou míru označuje Rusínová (2011, s. 109) jako tzv. čistou deminuci. Vztah probíhá mezi základovým slovem a deminutivem prvního stupně a je slovotvorně signalizován k-ovými formanty (-ek,-ka,-ko), př. papír – papírek. Stejně tak může být vyjádřen mezi deminutivy prvního a druhého stupně formanty (-eček, -ečka, -ečko), př. hříbek – hříbeček. Rusínová vymezuje deminutivní formace, jež nelze vykládat primárně kvantitativně. Jsou jimi: „ a) deminutiva příbuzenské terminologie (mamička, tatíček, strýček ad.) b) deminutivní formace od názvů nekvantifikovatelných substancí (vzdoušek, teplíčko, polívčička) c) nebo pak taková, u nichž sice kvantitativní pojetí vyloučit nelze, ale zřetelně převažuje hodnocení kvalitativní vzniklé na jeho pozadí (úředníček, doktůrek, asistentík).“ (Rusínová, 2011, s. 109)

Deminutiva užívaná ve významu čisté deminuce jsou nezřídka zdůrazněna v nejbližším kontextu adjektivem, které explicitně vyjadřuje míru zmenšení (např. pomenší stromeček). Obdobně, ovšem řidčeji, může v blízkém kontextu fungovat sloveso (např. bábinka cupitala) nebo adverbium (např. žalostně malý), které mají deminutivní charakter.²⁰

²⁰ RUSÍNOVÁ, Zdenka. *Pokušení struktury*. Vyd. 1. Brno: Host, 2011, s. 111

4.1.1 Intenzifikace

Zmenšení vyjádřené čistou deminucí může tvořit základ pro pokračující významovou modifikaci (tzv. významovou intenzifikací²¹), která využívá dalších výrazových prostředků sloužících k zesílení významu spojení obsahující deminutivum. Prvním poměrně hojným typem intenzifikace je spojení deminutiva a zdůrazňující partikule ani (např. nepočkal ani chvíličku). Dalším intenzifikačním typem je spojení deminutiva s prepozicí bez (např. bez jediného slůvka). K tzv. intenzifikaci úplnosti je ve spojení s deminutivem užito pronomin každý, příp. každičkový (např. každičká vesnička ve významu „i ta nejmenší“). Zmíněnou úplnost vyjadřuje také spojení deminutiva a prepozice do, jenž bývá nezřídka doplněné o adjektivum poslední (např. vyzobal vše do zrníčka; snědl to do posledního drobečku). Dalším typem intenzifikace je spojení deminutiva a aspoň, které společně vyjadřují minimální množství (např. vezmi si aspoň kousíček).²²

Intenzifikaci se ve své publikaci věnuje i Bečka, podle něhož lze intenzifikace dosáhnout kromě užití deminutiva mnoha dalšími způsoby.²³ K vyjádření intenzity mohou sloužit slovotvorné prostředky, v případě deminutiv slovotvorné formanty (dům – domek – domeček; malý – maličký – malinkatý). Podle Bečky (1973, s. 40) lze „tento typ intenzifikace kombinovat s intenzifikací synonymní nebo slovotvornou anebo lze složené pojmenování intenzifikované dále slovně intenzifikovat, např.: políčko – malé políčko ad.).

4.2 Významový vztah kvalitativní

Druhý stěžejní vztah mezi slovem fundujícím a slovem fundovaným označuje Zima (1961, s. 26) jako **kvalitativní vztah**, který je založen na vyjádření kladného či záporného postoje mluvčího k objektu reality. Emitor může prostřednictvím deminutiv dosáhnout pozitivního hodnocení dané skutečnosti, čímž dochází k posunu významu výrazu od neutrálnosti k meliorativnosti. Negativní stanovisko zaujímá hodnotitel užitím deminutiva nabývajících pejorativního, ironického významu (řečičky ve smyslu „hloupé řeči“).

²¹ RUSÍNOVÁ, Zdenka. *Pokušení struktury*. Vyd. 1. Brno: Host, 2011, s. 115

²² RUSÍNOVÁ, Zdenka. *Pokušení struktury*. Vyd. 1. Brno: Host, 2011, s. 115–118

²³ Intenzifikace lze docílit např. užitím substantiva + intenzifikačního adjektiva (pekelný hluk), slova + intenzifikačního příslovecného výrazu (Trásl se jako osika) či vyjádření účinku (nesnesitelné vedro) ad.

4.3 Významový vztah kvantitativně kvalitativní

Uvedené vztahy mohou fungovat ve vzájemné koexistenci, v tomto případě mluví Zima (1961, s. 26–28) o **vztahu kvantitativně kvalitativním**, jenž je charakteristický jednak změnou kvantitativní (zmenšením), jednak kvalitativní (přítomností citového hodnocení). Zima tento duplicitní vztah demonstruje mj. na příkladech substantiv označujících části lidského těla, kterých se užívá především v dětské řeči a komunikaci s nimi.: např. lexém hlavička popisuje hlavu nejen jako velikostně menší, ale zároveň i milou, ke které mluvčí zaujímá kladný citový postoj. Totéž pojmenování, ovšem uplatněné v kontextu popisu dospělého člověka, vyjadřuje pouze vztah kvalitativní. Zima na těchto příkladech upozorňuje na terminologický lexikografický rozdíl. Slovo hlavička ve vztahu kvantitativně kvalitativním označuje za „expresivní zdobnělinu k substantivu hlava“, druhý případ pouze kvalitativního vztahu nazývá „expresivní variantou substantiva hlava“. (Zima, 1961, s. 26–28).

4.4 Pragmatické významy

Deminutiva kvantitativního charakteru jsou relativně objektivní, což ovšem neplatí u zdobnělin kvalitativních, které vyjadřují jejich pragmatické významy ve formě subjektivního emocionálního hodnocení. Oba druhy deminutiv spolu ovšem úzce souvisejí: význam pouhého zmenšení (kvantifikace) na hodnotitele určitým stylem působí (kvalifikace). Deminutiva označující mláďata či děti mohou být hodnocena jednak kladně, jednak záporně jakožto symbol nedokonalosti, nedospělosti.²⁴

Rusínová (1997, s. 114) dodává, že „z této různosti vztahů a především z tohoto zdroje konotací pramení řada významů pragmatických, které se vyznačují především hodnotovou ambivalentností, tj. mohou v konkrétních situacích nabírat pragmatických významů meliorativních i pejorativních, depreciativních.

Deminutiva mohou tedy podle druhu probíhající komunikační situace nabývat diametrálně odlišných pragmatických významů, na jedné straně lichotivých či mazlivých, na straně druhé ironických až sarkastických.

4.5 Významy deminutiv v komunikaci

Podle teorie mluvních aktů je každá výpověď v konkrétní situaci signalizována nejen vlastním obsahem, ale také určitým záměrem, se kterým mluvčí promluvu pronáší. K charakteristice mluvních aktů Karlík (NŘ 1996) dodává, že „mluvní akty se skládají z několika simultánně realizovaných aktů dílčích: aktu propozičního a aktu ilokučního

²⁴ RUSÍNOVÁ, Zdenka. Významy deminutiv v komunikaci. *Přednášky a besedy z XXX. běhu LŠSS*, Brno: Masarykova univerzita, 1997, s. 113–114

(komunikačního záměru).“ Deminutiva jsou specifická tím, že sama o sobě jakožto expresivní slova určitý záměr zesilují.

Existují komunikační situace, v nichž je vhodnější užít deminutiva než neutrálního lexému. Tyto výrazy mají zdvořilostní charakter, mnohdy je jejich zvolení dokonce žádoucí. Problematikou zdvořilosti a řečové etikety se zabývá Švehlová (1994, s. 39–61), která konstatuje, že „zdvořilostní princip kooperace je sociálně podmíněný, univerzální jev interakce, který se odráží jak ve volbě prostředků jednotlivých jazykových rovin, tak při výběru ustálených, stereotypně fungujících řečových modelů“ (Švehlová, 1994, s. 39).

Švehlová (1994, s. 45) upozorňuje rovněž na tzv. pozitivní zdvořilostní strategie, mezi něž spadá užívání konkrétních verbálních indikátorů společenské skupiny, v níž se mluvčí ocitá. Tento jev lze v případě deminutiv vztáhnout na společenské skupiny zejména maminek či učitelek v mateřských školách. Vhodnost užívání deminutiv je patrná rovněž při komunikaci pediatriů či zdravotních sester s dětmi. Mluvčí, který do dané skupiny přímo nepatří, ale má zájem nastolit pozitivní komunikaci založenou na zdvořilostním principu, by se měl skupině přizpůsobit a do svého projevu její verbální indikátory začlenit.

Výskyt deminutiv je nejzřetelnější právě v komunikaci, v níž figurují děti. Dospělí komunikanti pomocí zdrobnělin vkládají běžné skutečnosti do dětského „malého“ světa (např. pojedeme vláčkem, na svačinku máš jogurtek). Může nastat situace, v níž komunikant vzhledem k dítěti deminutiv neužije. Pokud se tak děje v přítomnosti rodičů, může být toto chování hodnoceno jako nevyjádření očekávané laskavosti a porušení obecně platné normy.²⁵

V řeči dospělých v komunikaci s dětmi platí, že „výrazná je expresivní dimenze s prostředky, jako jsou deminutiva, dětská slova (bumbat, papat, spinkat), která navozují pocit blízkosti a intimacy“ (Müllerová, 2008, s. 137).

Švehlová (1994, s. 40) dále objasňuje, že „specifickou součástí společenských norem tvoří normy komunikační, jejichž dodržování přímo ovlivňuje, resp. reguluje úspěšný průběh konkrétních komunikačních událostí – mluvených i psaných.“ Zvolení deminutiva je pevně zakotvenou komunikační normou např. ve výpovědích hodnotících vzhled novorozence. V uvedené situaci je přijatelné pouze užití deminutiva: „To je ale krásný chlapeček.“ V případě nedodržení normy („To je ale hezký chlapec.“) může dojít

²⁵ HIRSCHOVÁ, Milada. *Pragmatika v češtině*. Vyd. 2., v Karolinu 1., dopl. v Praze: Karolinum, 2013, s. 252

k neúspěšnému průběhu komunikace. Komentář typu „pěkné mimino“ si může adresát vyložit až pejorativně.

Výběr výrazových prostředků mluvčího v konkrétní situaci je determinován mj. pragmatickými parametry, mezi něž řadí Švehlová (1994, s. 51) např. „vztah autora a adresáta; intenci (komunikační záměr), téma a motivy komunikace (...)“. V případě deminutiv může jít např. o následující komunikační situaci: Dospělá žena, v jejíž slovní zásobě jsou deminutiva hojně využívána, intuitivně omezí volbu těchto jazykových prostředků během formálního rozhovoru či při komunikaci s neznámým adresátem.

Čmerjková (2013, s. 110) představuje tzv. koncepci maxim zdvořilosti, jejímž autorem je George Leech. Jednou z podob šesti maxim je maxima skromnosti založená např. na vhodném užití deminutiva. Čmerjková (2013, s. 111) uvádí příklad autorské skromnosti: „Je samozřejmé, že **hrstka** skromných poznámek na okraj, které tu dnes můžeme předložit, nemůže rozhodně být plně práva uvedené monografii (J. Vachek, překlad F. Daneš).

Mluvčí může prostřednictvím deminutiva docílit eufemistického vyznění výrazu, jímž lze zminimalizovat negativní vyznění skutečnosti. V tomto kontextu představuje Nekula (2004, s. 110–114) Leechovu koncepci minimalizační strategie projevující se v nejrůznějších komunikačních situacích: minimalizace kritiky (např. tady se vloudila malá **chybička**), minimalizace požadavků kladených na adresáta uplatňovaná v žádostech (např. počkej tu **hodinku/minut(eč)ku**) či v direktivech (např. Podej mi (prosím) tu skleničku).

Zdrobnělinami se ve spojitosti s minimalizačními strategiemi zabývá taktéž Hirschová (2013, s. 252–253), která konstatuje, že „minimalizační strategii naplňují v češtině zejména tzv. sekundární deminutiva (chvíle – chvilka – chvílička), rovněž deminutiva v kombinaci s lexikálním (analytickým) vyjádřením zdrobnění: Jenom malý moment – jenom malý momentík/momentíček“ (Hirschová, 2013, s. 252). K deminuci s cílem minimalizovat újmu nedochází pouze v případě substantiv, ale také adverbii (např. Tohle mi připadá **trošku/trošinku** přehnané. Vyjadřuje se **malinko** nadneseně. Půjdeme **pomaloučku, potichoučku**). Užívání zdrobnělin ve vzájemných promluvách je charakterističtější pro ženy, které pomocí deminutiv zesilují pozitivně emocionální výpovědi.²⁶

²⁶ HIRSCHOVÁ, Milada. *Pragmatika v češtině*. Vyd. 2., v Karolinu 1., dopl. v Praze: Karolinum, 2013, s. 252.

5 Funkce

Pojetí funkcí deminutiv není zcela jednoznačné, dokonce se v mnohých publikacích liší poměrně výrazně. Např. *Akademická gramatika spisovné češtiny* uvádí (2013, s. 154) funkci zdrobňovací, emotivizační, dále pojmenovávací, jako poslední představuje funkci kombinující zdrobňování s pojmenováním. Ne všechny publikace ovšem uvádí explicitně funkční kategorizaci, funkce jsou v textu vyjádřeny častěji spíše opisem. *Současná stylistika* (2008, s. 161–162) uvádí vysloveně pouze funkci přesvědčující, implicitně popisuje funkci zdrobňovací a emotivizační. Na specifikační funkci, jíž disponují odvozeniny s deminutivními sufixy, upozorňuje PMČ (1997, s. 125), která vlastní funkce deminutiv neuvádí vůbec. S atributem specifikační pracuje i publikace *Historická mluvnice češtiny* (1986, s. 288), která jej ovšem pojí s významem.

Jak je tedy patrné, terminologie týkající se deminutiv není pevně zakotvená, nezřídka jsou totiž funkce zaměňovány s významy. Kupříkladu Čermák (2012, s. 77) uvádí dvě základní funkce: kvantitativní a kvalitativní, jež Zima (1961, s. 25–30) klasifikuje jako významy, stejné významové pojetí preferuje i *Čeština – řeč a jazyk* (1996, s. 97). Obdobně jako Zima uvádí Čermák možnost jejich současného výskytu u jednoho slova.

Tatáž záměna termínů je zřejmá i na Čermákově (2012, s. 77) uvedené funkci pragmatické. Rusínová zabývající se deminutivy v mnoha příspěvcích naopak zaměřila svoji studii *Významy deminutiv v komunikaci* (1997, s. 112–120) na pragmatický význam. EŠČ (2002, s. 283) se taktéž terminologicky kloní k pragmatickým významům, funkce ovšem stejně jako MČ I (1986) neuvádí žádné. Terminologickou nejasnost lze doložit rovněž na pojmenovávací funkci uváděné *Akademickou mluvnici spisovné češtiny* (2013, s. 154) a základním nociónálním významu v terminologii Hauserově (1980, s. 49).

Předkládaná práce se přiklání k Zimově klasifikaci, samotné zdrobňování je tudíž pojato významově. Práce se tedy věnuje specifickým funkcím, jimiž deminutiva disponují.

5.1 Depreciativní funkce

Akademická gramatika spisovné češtiny (Štícha, 2013, s. 155–156) přisuzuje deminutivům schopnost stylizace textu, zdrobňelín se tak využívá k dosažení depreciativní ironizace. Jako příklady uvádí abstraktní deminutiva vraždička a vášnička.

Ironickou výpověď charakterizuje „rozdíl mezi vyjádřeným významem doslovným (konvenčním) a nevyjádřeným významem intendovaným. (...) Intendovaný výraz je opakem významu doslovného.“ (Hirschová, 2013, s. 262). V souvislosti s hojností deminutiv plnicích právě ironickou funkci upozorňuje Hirschová (2013, s. 253) na schopnost deminutiv současně s ironií vyjadřovat i komičnost výpovědi.

Hauser uvádí, že pejorativně nebo depreciativně působí deminutiva odvozená zejména od abstrakt a od názvů, od nichž se deminutiva běžně netvoří (uměničko, divadýlko, učitelek, přítelíček). Tento negativní expresivní příznak mají některé lexémy už v základní podobě (darebák, tulák, zloděj), deminutivní sufix může tento negativní expresivní příznak naopak zmírnit (darebaček, tuláček, zlodějíček).²⁷

Na ironickou funkci deminutiv, jež se často objevuje v otázkách či nabídkách, ve své publikaci orientované na publicistiku poukazuje rovněž Junková. „Takový osmatisícový penzista zaplatí za byt, (...) a za zbytek začne bendit: tuzemáček, vínko, pivíčko, cigárka, zvrhlíci mezi nimi snad i whističku a že by i kaviárek? (...) To by bylo, aby dědeček a babička nám dále ujíдали ze zdravotnického chlebička! Poplatky na ně!“ (Junková, 2010, s. 78). V uvedené citaci dochází ke kumulaci deminutiv, která umocňuje ironické vyznění výpovědi.

Na deminutiva pejorativního charakteru poukazuje také Rusínová (1997, s. 115), která na příkladech učitelek, loupežníček, slečinka, panička ad. uvádí, že „jde o deminutivní názvy povolání nebo obecnějšího společenského zařazení (...), kde se deminutivizací dosahuje obvykle bagatelizace označení zaměstnání nebo znevážení osoby vůbec“. Zároveň konstatuje, že depreciativně vyznívající deminutiva nezřídka obsahují kontext, v němž mluvčí zdůvodňuje záporné hodnocení: „Prosímtě, panička z města, to přece pro tebe není.“ (Rusínová, 1997, s. 116).

Bečka (1973, s. 80–88) uvádí některé zvláštnosti pojmenování, mezi něž řadí mj. i ironii. Implicitně představuje ironicky působící deminutiva takto: „Mluvčí vyjadřuje opak toho, co míní. Zpravidla volí slova kladně hodnotící ve smyslu záporně hodnotícím.“ (Bečka, 1973, s. 80). Dále upozorňuje na důležitost grafického vyznačení ironicky míněného smyslu (nejčastěji uvozovkami, ale i kurzívou).

Primární příslušnost deminutiv označující denotát hanlivě přináleží podle Rejmankové (1970, s. 75) uměleckému stylu, deminutiva uvedeného charakteru (zájmíček, vesničánek) označuje jako aktualizovaná.

²⁷ HAUSER, Přemysl. *Nauka o slovní zásobě*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980, s. 132

5.2 Persvazivní funkce

Persvazivní funkce komunikátu je patrná nejzřetelněji v projevech zaměřujících se na adresáta. Jak uvádí ESČ (2002, s. 314), „autor/mluvčí usiluje o to, aby změnil postoje čtenáře/posluchače (či v něm utvrdil postoje již zformované), aby adresáta přesvědčil, získal na svou stranu (...)“. Persvazivní funkce slouží vedle samotného ovlivňování i k následnému vykonání určitého rozhodnutí (např. politické volební kampaně, reklamní upoutávky atd.). Ovlivnit některé adresáty může být pro mluvčího značně obtížné, zvolit musí tedy složitější argumentaci. Naopak k přesvědčení snadně ovlivnitelných adresátů stačí emitorovi využít povrchnějších prvků. Pod souhrnným názvem hodnotící vyjádření ESČ (2002, s. 314–315) implicitně poukazuje na deminutiva, jež napomáhají k efektivnímu ovlivnění posluchače/čtenáře.²⁸

Problematikou ovlivňování se ve své studii K persvazivním prostředkům české publicistiky zabývá Hlavsa (Hlavsa, 1995, s. 149–154), podle něhož „novinový persvazivní text spojuje působení argumentací s vnější úpravou, která zahrnuje text, titulky s různou grafickou úpravou a obrázek – to vše tvoří jediný celek s komponenty vzájemně se podmiňujícími. (Hlavsa, 1995, s. 150).

Faktorem oslabující působení persvazivní funkce v publicistických komunikátech je nepřímý kontakt s adresátem. Naopak přímý kontakt je součástí rétorického funkčního stylu, jímž se ve své publikaci *Kapitoly ze současné rétoriky zabývá* Lotko (2004). Řečnický projev je v mnohém obtížnější, rétor musí kromě lexikální a syntaktické složky dbát na vhodný výběr prostředků extralingvistických či zvukových. Jak poukazuje Lotko na příkladu úryvku textu Boženy Němcové, rétoři nezřídka používají ke zmírnění negativní skutečnosti eufemismy, k nimž lze zařadit i deminutiva: „Plamínek života jejího zhasl, jako zhasíná pomalu dohořívající kahánek, v němž palivo vše stráveno.“ (Lotko, 2004, s. 111).

Výstižný příklad deminuce užitý za účelem ovlivnit adresáta představují mluvené projevy Zdeňka Srstky, jejichž obsah v televizním pořadu *Chcete mě měl* za cíl přesvědčit diváka k odebrání psa z útulku: [To je tak. Chlupáček nádhernej, no samozřejmě, že je to kříženeček. To jsou pejsci tak mazliví].²⁹

²⁸ Vedle hodnotících výrazů slouží k ovlivnění adresáta rovněž intenzifikátory jako *vždy*, *nikdy*, vyjádření hyperbolická, obrazná (metafory aj.), zajímavé výrazové aktualizace. (ESČ, 2002, s. 315)

²⁹ *Chcete mě?* [online]. [cit. 6.4.2016]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1095970013-chcete-me/216562221300011?x=21&y=21>

Výskyt deminutiv lze očekávat v reklamách propagujících dětské produkty (reklamní spot McCafé s názvem Kafičko pro pana Medvídka³⁰), zdobnění podléhá také slovní zásoba týkající se novorozenců (především reklamy společnosti Pampers). Poněkud překvapivější je užití deminutiva v psané reklamě určené starším divákům, jejímž autorem je společnost Bohemia Chips: Hit loňského léta, Bohemia chips s příchutí grilovaného masíčka se představuje v novém balení a také ve větší gramáži.³¹

Na persvazivní funkci deminutiv přítomných v reklamních komunikátech poukazuje taktéž Čechová (2008, s. 161–162): „Naopak v projevech s převažující funkcí ovlivňovací, přesvědčovací se uplatňují zdobněliny vedle jiných prvků emocionálních a expresivních, vyskytují se v reklamách (Alfa, to je másličko), (...).“

5.3 Kontaktní funkce

Podle PMC (1997, s. 678–679) deminutiva disponují taktéž kontaktní (fatickou) funkcí, a to zejména ve formě pozdravu a oslovení. Počet pozdravů deminutivních forem je minimální, jsou ovšem hojně užívány. Výrazy tohoto typu jsou charakteristické neformálností a hovorovostí (zdárek, nazdárek, příp. zdravíčko). Jako zdobněliny se jeví taktéž pozdravy typu ahojky, čauky, páčko. Užití všech těchto pozdravů probíhá mezi účastníky komunikace, kteří jsou v důvěrném, přátelském vztahu a zpravidla si tykají. Ve formálních rozhovorech se pozdravů deminutivních forem neužívá.

Oslovováním, pozdravům a výzvám se ve svém příspěvku věnuje Švehlová (1994, s. 52) která je popisuje jako jednotky řečové etikety, stereotypně užívané řečové formule užitá na základě známosti/neznámosti a vztahu k adresátovi (v případě deminutiv např. pozdravy typu zdravíčko, dobré ranko, oslovení broučku či výzva kouzelné slůvko). Švehlová (1994, s. 57) dále upozorňuje na fakt, že „ve stylisticky příznakových prostředcích se projevuje vždy jejich socialistická zakotvenost, tj. determinace pragmatickými faktory, které způsobují, že jsou typické pouze pro určité sféry komunikace, např. prvky familiární, vulgární, expresivní etc“. Expresivních řečových formulí ve formě deminutiva může tedy mluvčí užít s negativní intencí, např. oslovení „blběčku“. Mluvčí, jehož záměrem je vlichotit se adresátovi, může navázat kontakt prostřednictvím deminutiva „služebníček“.

Oslovení následuje ve většině případů bezprostředně za samotným pozdravem a slouží k navázání, udržení, případně obnovení kontaktu. Na rozdíl od pozdravů mohou

³⁰ *McCafé: Kafičko pro pana medvídka od McDonald's* [online]. [cit. 17.3.2016]. Dostupné z: <http://www.blesk.cz/clanek/celebrity-modni-police/351301/modni-police-boj-s-nevkusem-nikdy-nekonci.html>

³¹ *Grilované masíčko nově ve větším balení* [online]. [cit. 18.3.2016]. Dostupné z: <http://www.bohemiachips.cz/novinky/>

být deminutiva užívána v oslovení většinou pravými deminutivy (Jano – Janičko). Stejně jako u pozdravu užívají deminutiv v oslovení komunikanti v důvěrném vztahu. Zdrobňují se jednak křestní jména (Aničko, Tomášku), jednak apelativa (zlatičko, pusinko). Nekula (2004, s. 113–114) upozorňuje na Dresslerovu kategorizaci tří prototypických situací, v nichž se užívá deminutiv v oslovení. Deminutivy se dle Dresslera zdrobňují oslovení dětí, domácích mazlíčků a dospělých, kteří jsou s mluvčím v blízkém vztahu. Deminutiva v oslovení slouží k minimalizaci sociální distance, snaží se tedy odbourat potenciální bariéru mezi komunikanty.

Fatická funkce se projevuje nejen v oslovení a pozdravu, ale své postavení zaujímá i ve specifických komunikačních situacích, kterými jsou často různé nabízené služby. Deminutiva jsou užívána zejména v potravinářské a nápojové oblasti (Můžu nabídnout rohlíčky/kafičko/pivečko?). Deminucí prodejce zdůrazňuje hodnotu daného produktu (čerstvé rohlíčky). Tato tendence upozorňovat na kvalitu produktů je patrná i v jiných službách (Nabízíme tento nový kabátek atp.). Na poměrně četný výskyt deminutiv v oblasti gastronomie upozorňuje ve svém příspěvku Eisner (1992, s. 78) dlouhým výčtem tohoto typu deminutiv (kafičko, mlíčko, polívčička, pivíčko, bifteček, párečky, rohlíčky, koláčky, knedlíčky, nudličky, pošušňáníčko, gulášek, paprička, kolínko ad.). Hauser (1980, s. 132) na příkladech deminutiv polívčička, pivečko vysvětluje, že číšnický slang je jednou z oblastí, v níž se expresiv (deminutiv) užívá.

V nákupních komunikačních situacích slouží deminutiva jednak k označování konkrétních potravin, nezřídka jsou ovšem součástí samotného hovoru, aniž by označovala přímo potraviny. Formami komunikace mezi zákazníkem a prodejcem související v gastronomii se věnuje i Zeman (2013, s. 39–51), který sice přímo roli deminutiv v uvedených komunikačních situacích nezmiňuje, nicméně v ukázkách nákupních situací se deminutiva objevují, a to v promluvách prodavačů: „...R2 Z: (platí stokorunou) R3 P: korunka by byla“;³³ R11 P: a pro kočičku neska nic“ (Zeman, 2013, s. 40). Jak uvádí Nekula (2004, s. 114), deminutiv k označování sortimentu v gastronomii užívá i polština, němčina či italština. V jazykovém systému se ojediněle vyskytují konkrétní kontaktní výrazy mající formu deminutiva (To byla, panečku, síla).

³³ ZEMAN, Jiří, 2013. Základní konverzační situace v češtině. In: BENEŠ, Martin. *Studie k moderní mluvnici češtiny*. Komunikační situace a styl. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, s. 40.

6 Deminutivní neologismy

Do jazykového systému vstupují zejména vlivem nových technologií ve velké míře neologismy, tendence k neologizování je patrná nejvíce v publicistických komunikátech. Tzv. lexikální neologismy (Junková, 2010, s. 94) mohou být původu jak cizího (dem. jazzůvka, džusík), tak českého (udělení hvězdičky ve významu hodnocení).

Početnou podskupinu neologismů tvoří tzv. hybridní složeniny (Junková, 2010, s. 92) vytvářené za účelem úspory víceslovných pojmenování (nejčastěji dvouslovných). Tyto výrazy jsou složeny ze dvou komponentů, z nichž jeden je cizího původu, druhý českého.

Existují typy hybridních složenin, jež mohou disponovat některou z deminutivních funkcí (především zdrobňovací), ačkoliv je formálně za deminutiva označit nelze. Zmenšená míra je v těchto případech vyjádřena prefixoidy mini-, mikro-, malo-, pidi-. *Nová slova v češtině 1* (Martincová, 2004, s. 240–257) uvádí například tyto: minikino, malostrana, mikročas, pidifirma ad. Káňa (2011, s. 174) na základě korpusových údajů konstatuje, že formant pidi- vystupuje mnohdy jako intenzifikátor, zdrobňuje tedy i samotné základové slovo (pidimužik).

V češtině pro deminutivní kompozita (nemusí se jednat pouze o neologismy či hybridní složeniny) platí v zásadě stejná pravidla jako pro nesložené lexémy. Obdobně jsou deminuována zejména neživotná konkréta (př. suchohříbek), ve znatelně menší míře životná kompozita, mnohdy užitá v pejorativním významu (př. pantatínek, velkoknížátko).³⁴

Jedním z dnes nejhojněji využívaných jazykových prostředků deminutivní formy je selfičko, jemuž se ve své studii věnuje Dvořáčková. (NŘ 2015) Jeho neutrální podoba selfie je v češtině řazena mezi indeklinabilia. V úzu ovšem převažuje užívanější varianta selfičko, jejíž vznik je podmíněn silnou flektivností češtiny. Uživatelé jazyka tímto neologismem vyjadřují kladný citový postoj k fotografování sebe sama a následném sdílení na sociálních sítích.

Fundujícím lexémem výrazu je anglické substantivum selfie, jenž je derivátem lexému self (já, sám). Slovtvorné hledisko komentuje Dvořáčková (NŘ 2015) následovně: „Přípona -íčko typická pro odvozování zdrobňelých pojmenování zde však neslouží k vyjádření deminutivnosti. Naproti tomu dodává výrazu selfie (jenž je sám o sobě do jisté míry příznakový) na expresivitu, jež může být dle kontextu kladného či záporného charakteru.“

³⁴ RUSÍNOVÁ, Zdenka. *Pokušení struktury*. Vyd. 1. Brno: Host, 2011, s. 99

7 Žurnalistický styl

Jaroslav Bartošek (2004, s. 4) vymezuje žurnalistiku takto: „žurnalistika (...) je sbírání, zpracovávání a distribuce žurnalistických sdělení (textů, komunikátů) v žurnalistických celcích určených veřejným příjemcům (recipientům, veřejnosti, publiku, audience).

Vzhledem k časovému období došlo k markantnímu posunu vnímání podstaty žurnalistiky. Zatímco dnešní příručky shodně nadřazují pojem žurnalistika jejím dvěma základním složkám, zpravodajství a publicistice, v Bečkově publikaci *Jazyk a styl novin* ze sedmdesátých let dominuje nad termínem žurnalistika pojem publicistika. Bečka (1973, s. 8) dokonce charakterizuje jejich vzájemný vztah následovně: „Protože žurnalistika s publicistikou – i při všech zmíněných rozdílech – spolu těsně souvisí, označujeme je často souhrnným názvem publicistika (v širším slova smyslu). První zmíněnou složku žurnalistiky, zpravodajství, Bečka dokonce neuvádí vůbec.

7.1 Zpravodajství

Podstatou zpravodajství je informování o událostech prostřednictvím zpráv, tedy „sdělení o tom, co se právě stalo, co se právě děje, co se má stát a co se v rozporu s očekáváním nestalo.“ (Bartošek, 2004, s. 50). Podoba zpravodajských komunikátů je značně ovlivněna funkcemi, které dané útvary plní. Jak uvádí Osvaldová (2001, s. 14), „zpravodajství (...) má především funkci informační a definiční, snaží se aktuální události bez prodlení zachytit, popsat a předat (za pomoci technických prostředků) různě diferencovanému publiku.“

Jazyku zpravodajství věnuje svůj příspěvek Šebesta (2001, s. 117–136), který zdůrazňuje existenci určitých požadavků, které spoluurčují jazykovou a stylovou stránku komunikátů. Mezi tyto požadavky patří přístupnost založená na užívání srozumitelného kódu, jímž je zásadně spisovná čeština. Požadavek jednoznačnosti texty splňují užíváním určitých pojmenování, přesným určováním osob či míst.

Požadavek přehlednosti je podle Šebesty založen na hierarchii mezi jednotlivými částmi komunikátu, plynulé návaznosti a snadné orientaci čtenáře v textu. Jako poslední požadavek uvádí Šebesta objektivitu, jež představuje jednu z nejpotřebnějších vlastností kvalitního zpravodajského textu. Objektivní texty jsou věcné, citově a výrazově neutrální. Mezi jazykové prostředky, jimiž je objektivita dosaženo, patří např. potlačování subjektivního faktoru či výrazová neutralita. Objektivitě vymezuje prostor i Trampota, (2006, s. 143–149) který ovšem zdůrazňuje její relativnost: „Jedním z argumentů nedosažitelnosti objektivit je, že samotný proces selekce zpráv musí nutně obsahovat subjektivní rozhodnutí, kterých si novináři sami nemusejí být vědomi.

Zejména do bulvárního zpravodajství namísto objektivitu chybně pronikají rysy názorů a komentářů. „O explicitní směřování jde, objevují-li se ve zprávách jednoznačně hodnotící pojmy a formulace. Implicitní směřování zpravodajství a komentářů znamená, že jsou k uveřejnění vybrány pouze určité zprávy, popř. pomocí umístění, rozsahu nebo úpravy vysunuty do popředí.“ (Kunczik, 1995, s. 128).

7.1.1 Deminutiva v seriózním zpravodajství

Seriózní zprávu charakterizuje Bartošek (2004, s. 62) následovně: „(...) pohotově přináší věcnou informaci o aktuální události. Má pojednávat o její podstatě a být významná, aby sloužila k orientaci a k rozhodování.“

Přítomnost deminutiv v komunikátech seriózního zpravodajství je přípustná pouze v určitých případech. Objektivitu a důvěryhodnost zprávy nijak nenarušují lexikalizovaná deminutiva (např. vodovodní kohoutek, zubní můstek ad.).

Užití deminutiva ve významu zmenšení míry je mírně problematické a vhodnost těchto prostředků závisí vždy na konkrétní situaci a kontextu. Užití deminutiva *chlapeček* pro označení novorozence v seriózní zprávě je v pořádku. Naproti tomu deminutivum *kočička* zvolené namísto vhodnějšího neutrálního výrazu *koťe* s sebou kromě významu menší míry nese i subjektivní emocionální hodnocení, jehož užití je v textech seriózního tisku nepřijatelné. Jako nevhodný rys seriózní zprávy označuje pronikání subjektivního hodnocení i Šebesta (2001, s. 124), který uvádí, že „ve zpravodajství je přijatelné tehdy, jestliže se blíží objektivnímu, obecně platnému, kulturně a mravně plně akceptovatelnému konstatování – např. v situacích, kdy lze předpokládat, že týž hodnotící postoj sdílejí téměř všichni členové společnosti.“ V seriózní zprávě je výskyt deminutiv za účelem ironizovat a dehonestovat vyloučený, užívání deminutiv v těchto případech vypovídá o slabých zkušenostech pisatele.

7.1.2 Deminutiva v bulvárním zpravodajství

Výše zmíněný požadavek objektivitu je značně narušován výrazovou expresivitou. Tyto nevhodné jazykové prostředky se hojně uplatňují ve zprávách bulvárních periodik. Lze podotknout, že vysoká čtenost těchto zpráv je způsobena právě lákavostí expresiv nezřídka umístěných v titulcích či perexech. „Bulvární zpravodajství často získává informace „klíčovou dírkou“ ze soukromí významných osobností a zveřejňuje i informace z pochybných zdrojů. S oblibou si všímá senzací, skandálů, afér a „drbů“.“ (Bartošek, 1997, s. 45).

Srovnání bulvárního a seriózního zpravodajství se ve svém článku věnuje Mlčoch (NŘ 2002), který upozorňuje na odlišnou tematickou skladbu zpráv. Zatímco seriózní listy zpracovávají události domácího a zahraničního zpravodajství a kultury, v bulvárním zpravodajství dominuje soukromí slavných osobností, násilí, a neštěstí.

Mlčoch dále upozorňuje po stránce jazykové na hojně užívání expresivních výrazů. Cílem titulků obsahujících expresivní výrazy je upoutat čtenářovu pozornost ke skandálům či aférám. Tomu dopomáhá i grafická podoba bulvárních titulků, kterou Mlčoch komentuje takto: „na titulní straně Blesku se často používají i třířádkové palcové titulky s výrazným barevným rozlišením, s různou velikostí i typem písma v jednotlivých řádcích.“ (NŘ 2002).

Deminutiva v bulvárních zprávách nezdědka slouží ke kladnému ohodnocení denotátu. Například server Super.cz nabízí následující titulek: „Tohle luxusní tělíčko patří přítelkyni hokejisty Jiřího Hudlera.“³⁵ Uvedené deminutivum je navíc kontextově umocňováno užitím atributu luxusní. Deminutiva jsou bulvárem často užívána právě při popisu fyzického vzhledu (postavička, břicho, nožky ad.).

7.2 Publicistika

Publicistické komunikáty vznikají na základě zpravodajských textů, jejichž témata jsou dále rozvíjena a komentována. „Na rozdíl od zpravodajství, kde se uplatňují především fakta, publicistika kromě informací obsahuje názor, hodnocení a subjektivní přístup, zahrnuje pojmy, soudy, postoje, kombinuje analytický a syntetický přístup, jejím výsledkem je poznání a eventuálně přesvědčení a získání recipienta“ (Osvaldová, Halada et al., 1999, s. 146). Zásadní problém publicistického funkčního stylu spočívá v nejednotném chápání jeho postavení a v jeho nezakotvené terminologii. Na tuto nesrovnalost upozorňují ve svých výkladech mnohé publikace (zejm. Junková (2010), dále Hlavsa (1995), Bartošek (2004), Čechová et al. (1997) ad.).

Žánrově je publicistický styl velice rozmanitý, jeho komunikáty lze členit na dvě základní odvětví: publicistiku beletristickou a analytickou. Pro jazyk publicistický je příznačný odklon od zásadně bezpříznakového projevu zpravodajského stylu. Müllerová (2004, s. 199–200) ve své studii uvádí kritéria, na nichž závisí míra užití nespisovnosti v publicistických textech, jsou jimi: (ne)veřejnost, (ne)oficiálnost, (ne)formálnost, psanost/mluvenost.

³⁵ *Pánové, pozor! Tohle luxusní tělíčko patří přítelkyni hokejisty Jiřího Hudlera* [online]. [cit. 9.3.2015]. Dostupné z: <http://www.super.cz/4405-panove-pozor-tohle-luxusni-telicko-patri-pritelkyni-hokejisty-jiriho-hudlera.html>

7.2.1 Deminutiva v seriózní publicistice

Výskyt deminutiv není výjimkou ani v seriózní publicistice, užívána jsou ovšem promyšleněji a na patřičnějších místech, což ostatně dokládá i výrazová schopnost publicistů. Autory komentářů jsou totiž ti nejzkušenější členové redakce schopní fundovaně prezentovat své názory a do hloubky analyzovat podstatu problému.

V seriózní lze vyčlenit dvě její podskupiny. K žánrům hodnotícím společenské dění patří především recenze a kritika, jež jsou většinou uváděny v rubrice zabývající se kulturou. Šířeji se seriózní publicisté věnují analýze a komentování zejména politických, ale i hospodářských či ekonomických událostí.

Jak je možné vysledovat na příkladu seriózní přílohy MF Dnes Víkend, publicisté seriózních listů dokáží využít deminutiva dokonce i k poměrně silné dehonestaci: „Nechme Ovčáčka, ať je dál čtveráčkem, chce-li, (...).“³⁶

7.2.2 Deminutiva v bulvární publicistice

Publicistické texty bulvární žurnalistiky lze obdobně jako u seriózních listů členit na dvě oblasti. První z nich zaměřuje své komentáře a názory na společenskou situaci ve světě slavných osobností. Druhá skupina zahrnuje články reagující na politické, v současnosti taktéž uprchlické události v zemi. Jak je patrné z politických komentářů serveru blesk.cz, jejich autory jsou za účelem preciznějšího rozboru události externí pracovníci. Užívání deminutiv je příznačné zejména pro texty první tematické skupiny.

Autorka článku internetové verze deníku Blesk v rubrice zabývající se módou známých osobností užívá hned několika deminutiv k negativnímu ohodnocení volby oblečení. „ (...) outfit mající podobu šatiček s nabranou sukni (...), typ botiček, punčošky s mašličkou (...).“³⁷ Hromaděním zdobnělin dosahuje módní kritička rubriky Módní policie vyšší míry dehonestace, zároveň zesiluje persvazivní funkci komunikátu. Článek téže autorky komentující svatbu slavného páru reaguje nejen na samotné oblečení (kvádro s vestičkou), ale značně posměšně i na samotnou nevěstu (iluzi panenské princezničky popřela; pojala osudový den jako exhibici své figurky).³⁸

³⁶ *Magazín Víkend*. Praha: CZECH NEW CENTER, a. s., 2015. Datum: 12.–13. 3. 2016.

³⁷ *Boj s nevkusem nikdy neskončí* [online]. [cit. 10.3. 2016]. Dostupné z: <http://www.blesk.cz/clanek/celebrity-modni-policie/351301/modni-policie-boj-s-nevkusem-nikdy-neskonci.html>

³⁸ *Erotický smec svatby tenisty Berdycha: Byla polonahá nevěsta na pováženou?!* [online]. [cit. 10.3.2016]. Dostupné z: <http://www.blesk.cz/clanek/celebrity-komentare-frantisky/331361/eroticky-smec-svatby-tenisty-berdycha-byla-polonaha-nevesta-na-povazenu.html>

8 Analýza žurnalistických textů v periodikách

8.1 Metodika analýzy

Analýze bylo podrobena 20 výtisků bulvárního deníku Aha! a tentýž počet výtisků seriózního listu MF Dnes. Z každého čísla byly přečteny všechny komunikáty, z nichž byly průběžně vypisovány všechny výskyty deminutiv, jež byly posléze roztříděny na základě jejich významů a funkcí. Důležitou roli hrála deminutiva lexikalizovaná, jejichž míra výskytu mnohdy převažovala významové vztahy. S cílem dosáhnout co nejobektivnějších výsledků bylo každé deminutivum vyskytující se v jednom článku vícekrát započítáno pouze jednou.

Vzhledem k tomu, že míra užití zdvojnásobných názvů je značně závislá na charakterech textů, u nichž se vyskytují výrazné rozdíly, byla analýza provedena samostatně u jednotlivých druhů novinářské činnosti, a to u zpravodajství, publicistiky a sportu. Všechny tyto typy textů byly zkoumány odděleně na základě jejich příslušnosti k seriózní či bulvární žurnalistice.

Stěžejní faktor uplatňovaný při určování významů a funkcí představuje kontext, bez něhož by u deminutiv bylo možné vytyčit funkcí a významů více. Z tohoto důvodu je až na nečetné výjimky uváděn ve všech případech. Výsledky uváděné bez kontextu mají formu lemmatu zastupující celé paradigma.

Součástí analýzy jsou kromě samotných zdvojnásobných deminutivní odvozeniny a deminutiva nepravá, protože právě ty plní velmi často depreciativní funkci. Práce se věnuje i hypokoristikům deminutivní formy (příbuzenská deminutiva a antroponyma).

Na základě zjištěných poznatků je v kapitole Centrum a periferie vyhodnoceno postavení jednotlivých funkcí a významů v žurnalistických textech. Analyzovány byly rovněž druhořadé charakteristiky deminutiv: frazémy obsahující zdvojnásobliny, minimalizace a intenzifikace deminutiv.

8.2 Hypotéza

Na základě teoretických východisek a osobní zkušenosti při četbě seriózního periodika byla stanovena hypotéza o četnosti výskytu deminutiv v tištěných periodikách. V rámci četnosti výskytu a charakteru deminutiv jsou očekávána tato zjištění:

- nejnižší výskyt citově zbarvených deminutiv z důvodu objektivity v seriózním zpravodajství; v komunikátech publicistické části MF Dnes naopak výskyt vyšší
- nejhojnější četnost výskytu příznakových deminutiv v bulvárním periodiku Aha!, a to především v jeho publicistické části
- většina zdvojnásobných názvů deníku Aha! ponese negativní citový příznak

- nejčtenější výskyt lexikalizovaných deminutiv ve zpravodajství seriózního periodika
- z hlediska významových vztahů hojně uplatnění kvalitativního vztahu zejména v bulvárním tisku, ale také v seriózní publicistice; zároveň celkově nejnižší zastoupení významového vztahu kvantitativně kvalitativního
- z hlediska funkcí celkově nejnižší výskyt funkce kontaktní, nejvyšší naopak funkce depreciativní, a to zejména v rámci bulvární publicistiky

8.3 Charakteristika periodika MF Dnes

Komunikáty deníku Mladá fronta DNES vycházejícího od roku 1990 se věnují třem stěžejním oblastem, a to zpravodajství, méně rozsáhlé publicistice a sportu. Periodikum vychází každý všední den, sobotě a neděli je přiděleno jedno číslo. K analýze bylo využito 20 výtisků v období od pondělí 24. 8. 2015 do úterý 15. 9. 2015. Každému výtisku daného dne zároveň náleží speciální volnočasově zaměřený časopis: pondělní magazín určený ženám *OnaDnes*, úterní novinkou, jež od 8. března 2015 nahradila dřívější přílohu *Test Dnes, je Auto Dnes*, středeční časopis zaměřený především na dům a zahradu *Doma*, čtvrteční *Dnes magazín* jakožto nejdéle vycházející příloha, k pátečnímu vydání náleží *Rodina Dnes*, časopisem na sobotu a neděli je *Víkend*.

Periodikum má ve všední dny rozsah 20 až 24 stran, o víkendu vždy 24 stran. Deník je tvořen mnoha rubrikami: zpravodajství je obsaženo v pravidelných rubrikách *Z domova*, *Ze světa*, *Ekonomika*, dále také v regionální zpravodajské příloze *Olomoucký kraj*. Rubriky *Rozhovor*, *Názory* (v rámci občanské žurnalistiky je součástí i podrubrika *Fórum čtenářů*) a *Kultura* (příp. navíc nedělní *Scéna*) se zaměřují především na recenze a kritiky.

Na základě aktuálně probíhajících událostí jsou součástí vydání speciální přílohy, např. ukázkové přijímací zkoušky, uprchlická krize, případně různé druhy tzv. seriálů, například *Autoškola*, *Matematika*.

8.4 Charakteristika periodika Aha!

Převážná část bulvárního deníku Aha! je zaměřena na oblast zpravodajskou informující zejména o novinkách ze světa showbyznysu, řidčeji o politickém dění. Periodikum se dále věnuje i sportu, v menší míře také publicistice, jež je zastoupena zejména v interview. Mezi stálé rubriky náleží zpravodajská rubrika *Aktuálně*, *Zábava/Seriál*, *Televize* obsahující televizní program a *Sport*. Příležitostně deník obsahuje rubriky *Politika*, *Test*.

Deník vychází pravidelně od pondělí do soboty, nedělní výtisk nese vlastní název *Nedělní Aha!*. Z důvodu samostatnosti nedělního výtisku byl rozbor proveden na 20 výtiscích v období od pondělí 24. 8. 2015 do soboty 12. 9. 2015. Nedělník má oproti běžným 16 stranám výrazně širší rozsah, a to 47 stran. Obdobně jako u deníku MF Dnes náleží k periodiku speciální přílohy: čtvrtěční televizní program *Aha! TV*, nedělní *Aha! Sudoku* a kapesní měsíčník *Aha! Křížovky*. Délka komunikátů deníku *Aha!* je nápadně kratší, větší plochu zabírají fotografie a palcové titulky. Navzdory tomuto nepoměru byly vyvozeny překvapivé závěry.

8.5 Zpravodajství

8.5.1 Zpravodajství v MF Dnes

Zpravodajskou část MF Dnes tvořilo celkem 757 komunikátů, ve 221 z nich (29 %) se vyskytovalo minimálně jedno deminutivum. Ve všech komunikátech bylo napočítáno celkem 328 zdobněných názvů.

Charakter deminutiv potvrdil stanovenou hypotézu, odpovídal totiž vhodné slovní zásobě seriózního listu, v textech převažoval počet lexikalizovaných deminutiv bez zřejmého citového příznaku (188, tedy 57 %) nad zdobnělinami založenými na významových vztazích. Z nejhojněji užívaných byly zaznamenány následující: *stránka* (14/180), *žebříček* (12/180), *schůzka* (11/180), *kousek* (10/180), *lístek* (10/180), *novinka* (8/180), *lavička* (6/180), *ostrůvek* (5/180), ad. Odborné termíny lexikalizovaných deminutiv se vyskytly pouze ve dvakrát (*krevní destičky*, *úzký krček*). Na základě těchto výsledků lze potvrdit předpoklad, že lexikalizovaná deminutiva mají v seriózních zpravodajských textech pevné postavení.

Významy

Z hlediska významových vztahů se nejhojněji uplatňoval **vztah kvantitativní** s převažujícím lexémem *městečko* (8 výskytů/64), v pěti případech bylo deminutivum navíc intenzifikováno, a to pomocí atributu *malý* (příp. jeho komparativu), např.:

- (1) „Na magistrátu jsou naprosto neschopní. S tou špínou kolem je to hrůza, jestli to tak půjde dál, přijdeme o všechny zákazníky,“ rozčiluje se majitel **malého obchůdku** s oděvy. 12 a 13. 9. 2015
- (2) Objevuje se **menší loučka** sevřená potokem, plní cestou a vlakovou tratí. 24. 8. 2015

Nezřídka označovala deminutiva menší podobu staveb (*domek* - 11 výskytů) či jejich částí (*okénko*, *vrátka*, *kuchyňky*, *zídek*, *stříška*), a to hned ve 20 případech:

- (1) Můj tatínek mi udělal v podkroví našeho **domku pokojík**. Tatínkovi trvalo tři roky, než za mnou přijel do vězení na návštěvu. Ještě mi dal šanci a já si toho vážím.“ 2. 9. 2015
- (2) Povodeň zbořila její dům i **domek** rodičů, v němž měla prodejnu s domácími potřebami. 27. 8. 2015

Podobně vyjadřovala tato deminutiva velikostně menší části veřejných prostranství, včetně již zmíněného městečka spadalo do této kategorie 18 deminutiv (*jezírka, vesnička, ulička, náměstíčko* ad.):

- (1) Malé aténské náměstí Viktoria s **parčíkem** nedaleko Archeologického muzea je místo, kam Atéňané nechodí. 12. a 13. 9. 2015
- (2) Stanové **městečko** vypadá klidně. 8. 9. 2015
- (3) Olympijská **vesnička** i sportoviště už z velké části stojí. 29. 8. 2015

O něco slaběji byla zastoupena deminutiva **kvalitativního vztahu** se znatelným citovým příznakem. Tyto hodnotící výrazy označovaly většinou kladný citový postoj (26 výskytů z celkových 40), ve zbylých 14 případech rozvinutých v rámci depreciativní funkce hodnotily danou skutečnost negativně. Uvedené rozložení je v souladu s vhodnou podobou zpravodajských komunikátů, v nichž jsou převážně negativní hodnotící výrazy vyjma přímé řeči vnímány chybně. Značnou část kladně hodnotících výrazů (10/26) tvořila jména příbuzenská, např.:

- (1) Závodí se totiž na fichtlech, na kterých už jezdívala generace našich **dědečků**. 25. 8. 2015
- (2) „Jako **maminka** předškoláka, který mířil do první třídy, jsem u zápisu byla v šoku.“ 27. 8. 2015

Mezi lexémy, jež patřily k nejsilněji kladně hodnotícím názvům, patřily zejména následující:

- (1) „Už jsem tady viděl i dva **zadečky**,“ směje se jeden Evropan žijící v Íránu. 12 a 13. 9. 2015
- (2) „Jsem chytrý **chlapík**, protože mám skvělý mozek a v něm 48 elektrických relé.“ 5. 9. 2015

Nejnižší počet deminutiv potvrzující předpoklady byl založen na vztahu **kvantitativně kvalitativním** (25 výskytů), všechna se přitom jistým způsobem týkala dětí. Mezi nejfrekventovanější patřily výrazy označující pohlaví dítěte: *holčička* (3/25) či synonymní *dívěnka* (2/25) a *děvčátko* (2/25) a jejich rovnocenný protějšek *chlapeček* (5/25), celkem tedy téměř polovina (12/26):

- (1) Do Babyboxu někdo odložil **chlapečka** 14. 9. 2015
- (2) V případě **holčiček** jde obvykle o nějakou formu tance 7. 9. 2015

Z dalších do uvedené kategorie spadajících zdobnělin lze uvést následující příklady:

- (1) Zhruba 1300 olomouckých **prvňáčků** si poprvé v 25 školách vyzkoušelo sezení v lavicích. 2. 9. 2015
- (2) „Jako dítě jsem vždy navštěvovala nějaký ten **sboreček**.“ 3. 9. 2015

Funkce

V rozložení jednotlivých funkcí deminutiv lze vypořádat silné potlačení funkce kontaktní a zároveň téměř shodný počet depreciativní a persvazivní funkce. Funkce ovlivňovací tudíž předčila očekávání v četnosti jejího výskytu.

Funkce depreciativní dosáhli autoři článků pomocí deminutiv ve 14 případech, přičemž téměř v polovině (6 výskytů) pojednávaly tyto texty o politické situaci:

- (1) Sociálnědemokratický senátor už nebude k národu promlouvat od nafukovacího **bazénku** na své zahradě 31. 8. 2015
- (2) Ochranka na Albertově odráží pomocí deštníků **spršku** vajec, která z davu letí na Miloše Zemana 3. 9. 2015

Nejzřetelnější expresivní příznak byl zřejmý z následujících příkladů (první z uvedených navíc pomocí slova *utahuje* explicitně přiřazuje výpovědi ironickou funkci):

- (1) „Mám podezření, jestli to neprosazují jen **tatínci**,“ utahuje si Chládková z nápadu dnešní ministryně Kateřina Valachová 29. 8. 2015
- (2) Mnohdy se za mřížemi z obyčejných **zlodějíčků** stávají lupiči 2. 9. 2015

Zajímavým zjištěním ohledně **persvazivní funkce** byl fakt, že cílem téměř všech deminutiv s touto funkcí (11/12) bylo vyvolat ve čtenáři lítost docílenou kombinací dvou prostředků: popisem nešťastného osudu (uprchlíci, nemoc), jehož obětí je dítě, tedy zranitelnější osoba:

- (1) Podstatnou část nešťastníků valících se na Západ tvoří Syřané, na jejichž osud tento týden upozornila fotografie tříletého **chlapečka**, s jehož mrtvým **tělíčkem** si pohazovaly vlny na turecké pláži. 5. a 6. 9. 2015
- (2) Jako vůbec prvnímu pacientovi v české republice jí do **nožiček** voperovali speciální teleskopické hřeby, které s dívkou v těle „porostou“. 27. 8. 2015

Poněkud mírnější formu ovlivňování bylo možné spatřovat ve výroku vychvalujícím těhotenské kurzy šumperské nemocnice, jenž mohl ze subjektivního hlediska působit až reklamním dojmem:

- (1) Budoucím **maminkám** pak nabídne nové kurzy plavání a cvičení, které přispějí ke zlepšení fyzické kondice a zároveň je připraví na zvládnutí porodu. 24. 8. 2015

Ačkoliv byla **kontaktní funkce** doložena pouze v jediném případě, dělo se tak v reproduované komunikační situaci, v níž se kontaktní deminutiva uplatňují nejčastěji:

- (1) Sveřepí šakali zavile vyli na bílý měsíc, diktoval ve slavné komedii **Marečku**, podejte mi pero! třesoucím se hlasem profesor Hrbolek. 14. 9. 2015

8.5.2 Zpravodajství v Aha!

Znatelný rozdíl bulvárního periodika vůči serióznímu spočíval už v samotném počtu deminutiv na počet komunikátů. Deník MF Dnes čítal o celých 225 zpravodajských

komunikátů (navíc většinou podstatně rozsáhlejších) více, zároveň ovšem na počet komunikátů slabší bulvární deník převyšoval MF Dnes o 34 deminutiv. List Aha! obsahoval tedy celkem 363 zdobnělin na 532 komunikátů, alespoň jedno deminutivum obsahovalo 193 komunikátů, tedy 36 %.

Lexikalizovaná deminutiva nebyla tak značně dominantní jako v případě MF Dnes, nejhojnější výskyt přitom zaznamenalo deminutivum *miminko* (12 z celkového počtu 86, které se ovšem svým jednoznačným emocionálním příznakem blíží rovněž kvantitativně kvalitativnímu významu). Částečně se ovšem skladba deminutiv podobala serióznímu deníku: *kousek* (8/86), *schůzka* (4/86), pouze bulvární deník potom obsahoval lexikalizované deminutivum *sestřička* (pozn. zdravotní; 6/86)

Významy

Markantní rozdíl mezi dvěma druhy periodik lze spatřovat jednak v protichůdném pořadí preference významových vztahů, jednak v enormních rozdílech samotného počtu deminutiv. Bulvární deník obsahoval více než dvojnásobek zdobnělin **kvalitativního vztahu** (160 oproti 79), zároveň se jednalo o nejvíce zastoupenou kategorii, v seriózním listu druhou v pořadí. Velmi překvapivou skutečností rozcházející se s hypotézou ovšem bylo, že v daném vztahu výrazně dominovalo kladné citové hodnocení (134 výskytů), negativní příznak neslo pouhých 26 deminutiv tohoto druhu. Obdobně jako u MF Dnes měly značný podíl deminutiva příbuzenská (52/160), z hypokoristik ovšem i vlastní jména (38/160). Poněkud zvláště působí častá deminuce antroponym dospělých jedinců (celkem 11 z celkových 38), jež by bez kontextu evokovala dojem dítěte:

- (1) titulky: Podnikatelka s českými kořeny **Ivanka** Trump v roli modelky 12. 9. 2015
- (2) Jediné potěšení, které teď Frejovi zbývá, je přítelkyně **Gábinka**. 12. 9. 2015

V komunikátech bylo zjištěno celkem 9 deminutiv kvalitativního vztahu věnujících se typické bulvární tematice, a to hodnocení vzhledu a volby oblečení:

- (1) Drobný albánský **hezounek** slíbil, že do chvíle, než se před kamerami poprvé převtělí do slavného náčelníka Apačů, nabere nějaké svaly! 25. 8. 2015
- (2) Dokáže je totiž rozzářit pečlivě vybranými doplňky, ať už **rukavičkami**, **kloboučkem** nebo kabelkou či perlovými náhrdelníky. 9. 9. 2015
- (3) A to se pak hnedka ukáže, že její **hrudníček** je ve skutečnosti plochý jako přistávací dráha ruzyňského letiště. 3. 9. 2015
- (4) Aby ne – ta **postavička** je téměř ideální! 3. 9. 2015
- (5) A teď už je z ní zase **metráček**. 6. 9. 2015

Druhým nejčastěji zastoupeným významovým vztahem (73 výskytů) byl **vztah kvantitativně kvalitativní**, uvedené pořadí potvrzuje četné uplatňování expresivity

typické pro bulvární komunikáty. Velmi podobnou tendenci ve slovní zásobě lze spatřovat v konkrétních převažujících deminutivech, v bulvárním listu mají nejsilnější zastoupení rovněž pojmenování označující pohlaví dětí: *holčička* (10 výskytů, případně *děvčátko* dvakrát, *dívěnka* jedenkrát), *chlapeček* poté v 9 případech, dohromady tvoří tedy necelou třetinu všech deminutiv daného vztahu. V textech zaměřených na děti patřila mezi poměrně frekventovaná deminutiva *dcerka* (4 výskyty), *synek* (4 výskyty), ale i antroponyma (19/73).

Ke kvantitativně kvalitativnímu vztahu náležela i deminutiva odlišného charakteru, jež se nacházela na hranici se vztahem kvantitativním, ze subjektivního hlediska byl ovšem pocíťován emocionální příznak:

- (1) „Kluci koncertovali za krásného počasí v **malebném** německém **městečku** Coburg,“ svěřila se deníku Aha! Dominika. 28. 8. 2015
- (2) Plyšáky na **hrobečku** Elišky jsou její oblíbené. Maminka s babičkou je pravidelně obměňují. 9. 9. 2015
- (3) „Už jsem zjišťovala, kolik tam stojí **domeček**. Nic velkého, ale hlavně aby to bylo u moře.“ (citový příznak v přímé řeči M. Bočanové). 3. 9. 2015

Nejnižší procentuální zastoupení (41 výskytů, tedy pouze 15 %) pokrývala deminutiva založená na **vztahu kvantitativním**. Podobnost se seriózním periodikem lze spatřovat ve slovní zásobě týkající se prostranství (7 výskytů, např. *jezíčko*, *říčka*, *městečko*, *kopeček* ad.), zároveň byla zřejmá i vyšší frekvence u deminutiv označujících stavby či jejich části (celkem 6 výskytů, např. *domek*, *zahradní chatka* ad.).

- (1) Součástí byl i Bartův **domek** na stromě či houpačky. 30. 8. 2015

Pouze jedinkrát se vyskytovala deminutiva užívaná nikoliv v typických druzích komunikátů, ale v člancích pojednávajících o poměrně ojedinělých událostech, jež determinovaly jejich neopakovatelnost.

- (1) Na vzletové dráze na letišti v Bochoři na Přerovsku došlo včera k malému dramatu. (...). Pilot stačil z **vrtulníčku** vyskočit. 6. 9. 2015
- (2) Inspektoři České obchodní inspekce zakázali prodej pišťalky s **hlavičkou** slona, kterou by se mohly děti při hře udusit. 3. 9. 2015
- (3) Začala tedy v zařízení šťourat vidličkou a ejhle –byl to objektiv miniaturní **kamerky!** 4. 9. 2015
- (4) **Traktůrek**, do kterého v úterý na Ostravsku narazil vlak, nechali na kolejích dva **zlodějčci**. 5. 9. 2015

Funkce

Poměr jednotlivých funkcí se rozcházel s předpokladem dominantní depreciativní funkce, která nejen že se umístila v pořadí na druhém místě, ale vzhledem k funkci persvazivní byla navíc znatelně méně frekventovaná (o celých 19 deminutiv méně).

Zároveň se ovšem depreciativní funkce projevila téměř dvojnásobným počtem deminutiv než v seriózním periodiku.

Jako nejproduktivnější se projevila funkce persvazivní, přičemž aktéry popisovaných událostí byly především děti (26 výskytů, 6 výskytů ve spojení se smrtí), jako obdobně choulostivá skupina lidí byli dvakrát představeni senioři (příklad č. 4):

- (1) Díváte se bezvládné tělo tříletého **chlapečka**, jehož **hlavičku** olizují nemilosrdné vlny. 4. 9. 2015
- (2) Smrt **chlapečka** ve vaně 28. 8. 2015
- (3) Spis sladce, **andílku!** 5. 9. 2015
- (4) Zmíněná hlava se nikdy nenašla a nebohou **stařenku** museli pohřbít bez ní. 30. 8. 2015

Persvazivní funkce byla zaznamenána také v komunikátech týkajících se zvířat popisovaných jako nebohá stvoření (5/45), nezřídka ve spojitosti s nelidským zacházením:

- (1) Nikdo nepochopí, proč musela trpět malá **selátka**. (...) Srpem, kosou a nožem, které na místě našli, dvě selátka zabili a další pobodali a pořezali. 24. 8. 2015
- (2) Před dvěma lety se Drahomíra, která měla čtyři kočky vlastní, ujala opuštěných **kot'átek**. 8. 9. 2015

Depreciativní funkci plnilo celkem 26 deminutiv, a to včetně výše zmíněných hodnotících zdrobnělin zmíněných v souvislosti s kvalitativním vztahem. Jednoznačně nejkuriózněji a zároveň velmi nevhodně působilo deminutivum se zřejmou nezdařenou snahou o komičnost, první z uvedených výroků byl navíc umístěn na titulní straně:

- (1) **Babička** rozčtvrtila 11 lidí 30. 8. 2015
- (2) V Petrohradu našli **babičku**, která zavraždila a rozporcovala nejméně 11 lidí! 30. 8. 2015

V jednom případě byla ironická funkce zesílena kromě deminutiva rovněž jinými prostředky:

- (1) Známa sexy **diva** se s ničím **nepáře** a hodí na sebe, co jí zrovna přijde pod ruku. (...). Vše korunovala zvířecím **sáčkem** a **šupky dupky** na parket, kde je tahle dračice jako doma. 30. 8. 2015

Nejvýstižněji byla funkce patrná na následujících silně ironických příkladech:

- (1) Hned několik **obchodníků** s drogami chytili policisté na festivalu Mácháč. 24. 8. 2015
- (2) Juncker se navzdory všemu až do konce usmíval a v rozjařené náladě dokonce políbil na **čeličko** šéfa parlamentu Martina Schulze. 10. 9. 2015
- (3) „Nemůžu vypadat jako **buřtík** z Karlína,“ zařekl se. 27. 8. 2015

Deminutivum *Ivanko* obsažené navíc v titulku vyjadřovalo jako jediné **funkci kontaktovou**, zároveň ovšem plnilo rovněž ironickou funkci.

- (1) Dáme si „Čínu“, **Ivanko**? Jako jediný z šéfů států Evropské unie přihlížel včera prezident Miloš Zeman, jak Čína napíná svaly. (...) Na přehlídce přihlížela i první dáma Ivana Zemanová. 4. 9. 2015

8.6 Publicistika

8.6.1 Publicistika v MF Dnes

Ve všech analyzovaných periodikách bylo zaznamenáno celkem 281 komunikátů, přičemž alespoň jedno deminutivum obsahovalo 113 komunikátů, tedy 40 % všech článků. Celkový počet deminutiv činil po sečtení 239.

Lexikalizovaná deminutiva byla v publicistice zastoupena výrazně řidčeji než v případě seriózního zpravodajství (89 výskytů, tedy 37 % oproti zpravodajským 57 %), nicméně konkrétní lexikum potvrzovalo silné zakotvení lexikalizovaných deminutiv ve slovní zásobě: *stránka* (13/89), *novinka* (8/89), *kousek* (5/89), *lístek* (3/89), *obrázek* (3/89), *žebříček* (2/89) a ustálená vazba *na sklonku* (2/89). Kromě uvedených se zpravodajstvím identických deminutiv byla ve vyšší míře zaznamenána četnost následujících: *knižka* (4/89), *titulek* (4/89) a *špička* (3/89).

Významy

Na základě koncepce významových vztahů byla převážná většina deminutiv založena na **vztahu kvalitativním** (86 výskytů). Rozložení deminutiv uvedeného charakteru podle příslušnosti k pozitivnímu či negativnímu citovému hodnocení bylo téměř přesně poloviční - 44 zdobnělin směřovalo k meliorativnosti, 42 deminutiv vyznívalo pejorativně. Kladný citový postoj působil jako u všech předchozích druhů komunikátů nejzřetelněji v oblasti hypokoristik, a to u názvů příbuzenských, v nichž převažoval lexém *maminka* (8/18). Antroponyma byla zastoupena pouze marginálně (2 výskyty). Deminutivum spadající do oblasti gastronomie užil publicista za účelem představit baronův kladný vztah k pokrmu:

- (1) Baron během čekání vypráví o tom, jak se jednou za rok o půlnoci sebere a vyrazí s lahví slivovice na Sněžku. (...) A pak pomalu padá zpátky a cestou se někde zastaví na **gulášek**. 29. 8. a 30. 8. 2015

Ve významovém **vztahu kvantitativním** byly zdobnělé názvy užity celkem ve 33 případech. Tento význam pociťovaný jako primární představoval pouze třetinu z počtu emočně zabarvených deminutiv:

- (1) Silně vyznívá motiv vyhnání Němců, kdy herci proudí **uličkou** mezi diváky (...). 25. 8. 2015
- (2) Občas se prý opilci postaví na **mostek** a čurají do **říčky**. 29. 8. 2015
- (3) Když zůstaneme u té nebohé zeleniny: i teď v sezoně si lidé z hypermarketů odnášejí plastové **krabičky** plné dokonale kulatých rajčat vypěstovaných kdesi na druhé polokouli, a přitom jim nevadí, že nemají žádnou chuť a vůni. 5. a 6. 9. 2015

Předpokládaný nejnižší počet deminutiv byl zaznamenán ve významovém vztahu **kvantitativně kvalitativním** (17 výskytů). Ve většině případů se jednalo

o lexémy týkající se malých dětí, k nimž se obecně přistupuje s kladným citovým postojem:

- (1) Generace jejich dětí vyrůstají s bonbony zvanými Conguitos, což znamená něco jako **černoušci** z Konga či **Kongáčci**. 3. 9. 2015
- (2) Vtom se k ní přišourá malá čínská **holčička** a nesměle anglicky říká: „Ráda vás poznávám. Mohu se s vámi vyfotografovat?“ 28. 8. 2015
- (3) Chystám se 1. září navštívit **prvňáčky** z brněnské Základní školy v Líšni. 29. 8. 2015

V dalším případě kvantitativně kvalitativního vztahu zesiluje kvalitativní příznak už samotný vyšší počet deminutiv, z textu je ovšem rovněž zřejmý kvantitativní popis vyjadřující zájem ve vinařství:

- (1) Za pár dnů a týdnů začnou padat **zrníčka** vinné révy do **mlýnků**, pak do kádí, kde vykvasí, poté se vylisují. 5. a 6. 9. 2015

Funkce

Rozložení deminutiv podle funkcí bylo značně nerovnoměrné. Až na minimum výjimek plnila deminutiva depreciativní funkci (43 výskytů), zdrobnělé názvy v persvazivní a kontaktové funkci se vyskytly pouze třikrát.

Četnost výskytů deminutiv plnících **depreciativní funkci** potvrdila hypotézu předpokládající jejich nejvyšší zastoupení v publicistice, nebyl ovšem očekáván tak vysoký počet (43 výskytů). Objevovala se jednak deminutiva tvořená od základových slov běžnějších (*lahůdka, malůvka, hotýlek, románek* ad.), jednak deminutiva, od jejichž základových slov se zcela běžně netvoří (*operetka, bojůvka, obludka* či *křivdička*).

Řidším jevem projevujícím se v oblasti depreciativnosti je ironizace příbuzenských deminutiv, jichž publicista využil v jednom souvětí rovnou dvakrát, zároveň došlo k intenzifikaci pomocí nepravého deminutiva radovánky a zhrubelou slovní zásobou:

- (1) **Maminka** během pokusu vzkřísit bezuzdné studentské **radovánky** mohutně zvrací, **tatínek** si zase v koupeli splete přírodní léčivé prameny s odpadem plným výkalů, což se do slova a do písmene rozmazává. 27. 8. 2015

V následujícím případě došlo rovnou ke dvojímu negativnímu ohodnocení, v němž autor vyjadřuje svůj kritický postoj ke zesměšňování křesťanství velmi razantně:

- (1) Základem je zřejmá neznalost „gramatiky“ vlastní – tedy křesťanství, které je například v Česku těžce karikováno nejen komunistickou propagandou, ale i svou vulgární venkovskou podobou s trestajícím Pánembohem na **obláčku** a podrážděnými vousatými **babičkami** v šátcích. 24. 8. 2015

Ironické vyznění je také znatelné v komentáři reagujícím na silně medializovaný teroristický útok v Paříži:

- (1) V době, kdy Charlie byli téměř všichni, se nebál napsat, že mu některé malůvky ve francouzském časopise připomněly antisemitské karikatury z nacistické éry. 4. 9. 2015

Persvazivní funkce se v publicistických komunikátech uplatňovala velmi zřídka (3 výskyty). V následujícím případě je persvazivní funkce dosažena ovlivňováním čtenáře, které začíná hned úvodní větou, již autor konstatuje, že daná informace týkající se prestižnosti Národního divadla je více než jednoznačná a tento názor čtenáři podsouvá. V souvětí i samotném deminutivu je zřejmá snaha o ovlivnění/změnu postoje dnešního čtenáře k divadelnictví:

- (1) Teď poprvé přicházím důkladně do kontaktu s vnitřními vztahy a provozem. A není třeba zdůrazňovat, že Národní se čtyřmi budovami a třemi soubory je skutečný provozní a komunikační **bonbonek**. 27. 8. 2015

Cílem persvazivní funkce je mj. podnítit ve čtenáři pocit lítosti:

- (1) „I ty se zapoj, umělče. Na osudné pláži už uplácali sochu utonulého **chlapečka**, a ty stojíš opodál?“ 12. a 13. 8. 2015

Ke změně v působení **kontaktní funkce** nedošlo ani v publicistických komunikátech seriózního periodika. Shodnou vlastností daných výroků byla vázanost na komunikační situaci. Rovněž lze opakovaně vypožorovat v jediném deminutivu míšení funkce kontaktní a ironické (příklady 1–3):

- (1) Ve skutečnosti bychom měli dětem říkat: „**Jiříčku**, máš svobodu – mysl si co chceš, ale raději to neříkej nahlas. 14. 9. 2015
- (2) Slovy tvůrci našťestí šetří a vědí proč, více zachmuřených hlášek typu „Opatrně, **holčičko**, tohle je nebezpečnej svět „ by už hrozilo nechtěnou parodií. 26. 8. 2015
- (3) Hoří, má **panenko!** 8. 9. 2015

8.6.2 Publicistika v Aha!

Počet publicistických komunikátů bulvárního periodika byl o něco nižší než u MF Dnes (203 komunikátů oproti 281), publicistika byla přitom reprezentována zejména rozhovory. Alespoň jedním deminutivem disponovalo 84 článků, celkově tedy 41 %. Dohromady obsahovaly komunikáty 176 zdobných názvů.

Počet lexikalizovaných deminutiv byl o 10 % vyšší než v komunikátech bulvárního zpravodajství, tvořil 34 % všech deminutiv (59/203). Shodně se zpravodajstvím byl vícekrát zastoupen lexém *miminko* (3/59), dominovalo deminutivum *knížka* (4/59) a *sestřička* (4/59), dále *stránka* (rovněž 3/59), po dvou výskytech byla

zaznamenána následující: *tričko, sklenka* (vína) a *kousek*. Lexikalizované deminutivum označující odborný název se vyskytlo pouze v jednom případě (*krček* v kyčli).

Významy

Pořadí jednotlivých vztahů dle jejich četnosti je nejen naprosto shodné s bulvárním zpravodajstvím, ale dokonce bylo zjištěno velmi blízké procentuální rozložení jednotlivých vztahů (publicistické komunikáty: vztah kvantitativní: 13 %; kvalitativní: 67 %; kvantitativně kvalitativní 20 %; zpravodajské komunikáty: 15 %, 59 %, 26 %). Z uvedených hodnot lze vyvodit, že slovní zásoba bulvárních komunikátů je značně ustálená a nepříliš dynamická.

V komunikátech **kvalitativního vztahu** byl v bulvárních publicistických textech jako v jediných zaznamenán vyšší výskyt deminutiv spadajících do oblasti gastronomie:

- (1) Hosté si pochutnali na masových **kuličkách** a dalším **masíčku** na grilu. Vedle spousty zeleniny, pálivých **papriček** se pekl domácí štrúdl. 25. 8. 2015
- (2) **Slivovičku** prokládal vínem, pochutnal si na paštice s brusinkami a dalších lahůdkách. 28. 8. 2015
- (3) Sblížily jsme se a paní Šikolová mi nabízí **vínko**. 30. 8. 2015

Ustálený výskyt hypokoristik ve většině typů komunikátů byl potvrzen i jeho značnou výší tvořící zhruba třetinu všech deminutiv kvalitativního vztahu (27/76). Deminutiva nesoucí negativní citový příznak opět tvořila menšinu deminutiv kvalitativního charakteru (14/76). Ve zbytku zdrobnělin daného vztahu nebyla nalezena žádná dominantní skupina, objevilo se kladné hodnocení domácích zvířat (*pejsek, fenka ad.*) či projevů lásky:

- (1) Bylo mi osmatřicet, když jsem manželku požádal o ruku. Přinesl jsem **kytičku**, klečel jsem, manželka předstírala i **slzičky**. 29. 8. 2015

Jako druhý nejhojněji užívaný sémantický vztah byl vyzorován vztah **kvantitativně kvalitativní** (26/115). Kromě pravidelně se vyskytujících označení pohlaví dítěte (5 výskytů deminutiva *holčička, chlapeček* ovšem tentokrát bez jediného výskytu) byly dané jevy hodnoceny kladně i v dalších případech týkajících se dětí (*tělíčko, Marcelka, dcerka ad.*) či jiných specifických případech:

- (1) Ve svém **bytečku** plném rodinných fotografií mě neočekávala jednadevadesátiletá **babička**, ale dáma. 30. 8. 2015
- (2) On, když se snaží udělat **postavičku** hezkou, tak je nakonec vždy ošklivá. (o ilustracích). 30. 8. 2015

Deminutiva charakteristická negativním příznakem se vyskytovala pouze sporadicky, a to pouze ve dvou případech, z nichž jeden působil dokonce až výhružně:

- (1) Malá **zemičko** (pozn. islamisté k ČR) uprostřed Evropy, my ti ukážeme! 11. 9. 2015

Zdrobněliny kvantitativního vztahu tvořilo pouze 15 lexémů, přičemž vyšší výskyt opět zaznamenal lexém domek (3/15), v jednom případě (podtitulku) bylo deminutivum intenzifikováno příznačným adjektivem:

- (1) Zmenšený **balíček** 24. 8. 2015

Funkce

Funkční rozložení deminutiv publicistických textů bylo poměrně rovnoměrné, pomine-li se funkce kontaktní, jejíž výskyt je stabilně ve všech druzích komunikátů okrajový. V daných komunikátech připadla nejvyšší četnost funkci depreciativní (14 výskytů), přičemž v jednom případě byl zjištěn ojedinělý jev, a to sebeironie:

- (1) „Vidíte, jaký je život. Já žiju **zábavičkami**, tenisem, **golfičkem**, fotbalem a mám tříletou dcerku, která mi už poroučí.“ 31. 8. 2015

Depreciativní funkce publicistických komunikátů byly rozloženy do dvou tematických kategorií, a to tématu politiky (5 výskytů, příklady 1–2) a oblasti známých osobností (8 výskytů, příklady 3–5). V prvním případě bylo využito navíc deminutiva nepravého *šmátralka*, v některých došlo dokonce ke kumulaci deminutiv (př. 2 a 3):

- (1) Ochotně s nimi pózoval (pozn. s mladými slečnami), dmul se pýchou a jeho **ručka šmátralka** nezapomněla využít každé příležitosti. (prezident Miloš Zeman – i ve druhém příkladu) 28. 8. 2015
- (2) **Slivovičku** prokládal vínem, pochutnal si na paštice s brusinkami a dalších **lahůdkách..** 28. 8. 2015
- (3) V lovu za dámskými trofejemi má navíc spojenkyni, Moniku Waldemarovou, která mu **dámičky** nahání do **pelíšku**. 30. 8. 2015 (pozn. o herecké postavě Vaňkovi).
- (4) Jeho hlasem u nás mluví například **hezounek** David Silver z Beverly Hills 90210. 29. 8. 2015
- (5) Televizní Vinaři, vykutálená **partička** kolem faráře Tomici (pozn. Pavel Liška), přesídli dnes večer na Litoměřicko, konkrétně do vesničky Strdlín, a čekají je velké patálie, střet dvou kultur. 30. 8. 2015

Podoba **persvazivní funkce** byla shodná s případy zpravodajských komunikátů, značnou roli zde hrálo působení na city ve spojitosti s dětským utrpením (5 výskytů z celkových 10):

- (1) **Holčička** ale chyběla a její **tělíčko**, které se zřejmě vysmeklo z provazů, se nenašlo. 24. 8. 2015
- (2) Obě **holčičky**, V. V. a M. V., bohužel vykrvácely. 7. 9. 2015

Zároveň se objevilo deminutivum popisující za účelem podnícení lítosti těžký průběh nemoci známého zpěváka Petra Nováka:

- (1) „Při pitvě pan doktor řekl, že měl tak zdevastované **srdíčko**, že byl zázrak, že žil tak dlouho,“ uvedla jeho celoživotní kolegyně Yveta Simonová. 6. 9. 2015

Ani v publicistických bulvárních komunikátech nedošlo ke změně v postavení **kontaktové funkce** deminutiv, jež byla v obou případech součástí komunikační situace:

- (1) A ten Bulhar – a co jste vy, Češi, ve světě vůbec dokázali? (...) Sovča (pozn. herec Sovák) zbrunátněl, chytl toho Bulhara asi do metrové výšky. Potom ho pustil a řekl mu – kdyby my, Češi, jsme vám vzali to, co jsme vám dali, tak tady ty, **blbečku**, stojíš jen ve své kůži s kopím! 5. 9. 2015
- (2) „Jako já? To ne, **tetičko**,“ jen ze sebe vysoukal. A tak tetička drůbež zabila. 5. 9. 2015

8.7 Sport

8.7.1 Sport v MF Dnes

Seriózní deník MF Dnes čítal celkem 248 komunikátů zabývajících se sportem. Analyzovány byly komunikáty náležící do rubriky Sport, ale také sportovně zaměřené komunikáty rubriky Olomoucký kraj. Alespoň jedno deminutivum bylo zaznamenáno ve 132 z nich, tedy ve více než polovině komunikátů (53 %). Výsledný součet zdobnělin dosáhl konečné hodnoty 232 deminutiv.

Vysoká četnost lexikalizace deminutiv je jevem, jenž je nejzřetelnější právě v komunikátech ze sportovní oblasti, a to především seriózních periodik. Lexikalizované zdobněliny byly doloženy ve 132 případech, čímž přesáhly polovinu všech deminutiv (celkových 57 %). Mezi nejčetnější patřila následující: *branka* (20/132), *žebříček* (16/132), *tabulka* (14/132), *lavička* (11/132), *špička* (8/132) s nejhojnějším derivátem *špičkový* (5/15), *novinka* (7/132), *stránka* (7/132) ad.

Významy

Jako nejproduktivnější významový vztah deminutiv sportovních komunikátů byl zaznamenán **vztah kvalitativní** doložených ve 47 případech. Ve 30 z nich byly skutečnosti hodnoceny pozitivně, v některých z nich ovšem až nadšeně:

- (1) Tomu říkám, **sigmáčku**, odměna. (Vašíček zajistil parádní trefou bod s Brnem). 24. 8. 2015
- (2) Tenhle **pohárek** s námi putuje po basketbalových šampionátech už dvanáct let,“ říká hrdě mluvčí litevské skupiny. 7. 9. 2015
- (3) „Budeme muset bojovat tím přerovským **srdíčkem**.“ 9. 9. 2015
- (4) Míč **obloučkem** zapadl pod břevno 14. 9. 2015
- (5) Pavel Vrba zase ukázal, že je trenérským **štístkem**. 7. 9. 2015

Výrazně nízký počet příbuzenských jmen (3/47) odpovídal předpokládanému stylu seriózního periodika, jehož zájem spočívá ve zprávách výhradně sportovního charakteru, informace o osobních problémech (a s nimi spojenou přítomností hypokoristik) sportovců byly daných komunikátech potlačeny. Na základě číselných údajů zjištěných ze sportovních komunikátů byla vyvrácena hypotéza o nejnižším výskytu citově zbarvených deminutiv v seriózním zpravodajství, ještě nižší výskyt byl zaznamenán právě v seriózním sportu (65 zpravodajství vs. 49 sport).

Téměř poloviční počet (23/49) z příznakových deminutiv tvořily zdobněliny, jejichž významový vztah byl **kvantitativní**. Z hlediska rozložení lexika až na výjimky (terčík, míček, české vlaječky) nijak nedominovala slovní zásoba sportu, lexikální skladba byla ba naopak podobná textům zpravodajským (*městečko, vesnička, zídka, říčka, vláček, židlička*). Z výstižných příkladů jsou uvedeny následující:

- (1) Ten Hejnové naopak právě začíná, s českými **vlaječkami** na rameni i na nehtech. 27. 8. 2015
- (2) A po trati kolem **říčky** zatím jdou chodkyně. 29. 8. 2015

Výskyt významového vztahu **kvantitativně kvalitativního** byl ve sportovních komunikátech seriózního listu ojedinělý, ve sportu jako takovém totiž obecně malé děti, jichž se kvantitativně kvalitativní vztah týká nejvíce a v ostatních druzích komunikátů se objevuje nejčastěji, vystupují zcela výjimečně (1 výskyt):

- (1) „Varianta to je, ale nevím, jestli bych jela na dva měsíce do Afriky s **Janečkem**“ (syn) 31. 8. 2015

Druhý zástupce kvantitativně kvalitativního vztahu byl součástí odpovědi rozhovoru vedeném se známým fotbalistou Novákem, z jehož výpovědi lze pociťovat kromě zmenšení míry i emocionální zabarvení:

- (1) Redaktor: „Jak to máte s bydlením?“ „Nabídl mi **domeček**, ale zatím si ještě počkám.“ 31. 8. 2015

Funkce

Při pohledu na rozložení jednotlivých funkcí lze spatřovat jejich nerovnoměrnost, jež je podle mého názoru způsobena už pouhou tematikou, v níž samotné se nevyskytují témata, jež by podléhala např. persvazivní funkci spojované zejména s dětmi, zvířaty či jinými ohroženými skupinami. Hodnotící výrazy se do sportovních textů dostávají mj. z důvodu nepříliš vysokých nároků na dodržování objektivitu.

Jednoznačně dominantní funkcí deminutiv byla **funkce depreciativní**, ve dvou případech se navíc vyskytla deminutiva *frajírek a krajánek, hvězdička* dokonce ve třech:

- (1) Udrží se po trapné aféře australský **frajírek** Nick? 29. 8. 2015
- (2) Z **krajáneků** má nejlepší formu Martin Nešpor. 24. 8. 2015
- (3) Vždyť blondřatá **hvězdička** už jich letos zažila tolik (pozn. proher). 29. 8. 2015

Dva případy depreciativní funkce sloužily k zápornému vyjádření ke vzhledu aktérů události:

- (1) Muž s vlasy spletenými do **copánku** se jen usmál: „(...)“ (pozn. popisuje obrovský cop) 28. 8. 2015
- (2) „Copak to nevidíš? No podívej,“ řekne chlapík s **bříškem** 31. 8. 2015

Za zmínku stojí též ironická výpověď, jež je intenzifikována hned třemi negativními atributy:

- (1) „**Zbytečná, trapná a nevhodná scénka**, kterou si měl odpustit.“ (pozn. hráč) 14. 9. 2015

Role persvazivní funkce byla minimální, při jejím určování byl navíc silným faktorem subjektivní pohled. Tato funkce byla přiřazena na základě dalších dvou vyznačených lexémů:

(1) Eurobasket slibuje **kvapík** ve strhujícím zápasovém tempu. 2. 9. 2015

Své nevýznamné postavení nijak nezměnila **funkce kontaktová**, jež nebyla zaznamenána dokonce ani u jediného případu.

8.7.2 Sport v Aha!

Všechny výtisky bulvárního deníku Aha! obsahovaly celkem 183 sportovně zaměřených komunikátů, v 60 z nich se vyskytovalo minimálně jedno deminutivum (32 % komunikátů). Ve všech textech bylo přítomno celkem 101 deminutiv.

Bulvární médium Aha! pojímá rubriku Sport zcela odlišně než MF Dnes. V daných komunikátech výrazně převažuje poskytování informací ze soukromí sportovců (nejlépe skandálních) nad výsledky, průběhy či hodnocení samotných zápasů. V souladu s preferencí soukromí se uplatňovala lexikalizovaná deminutiva v mnohem menší míře než u komunikátů seriózních (pouze 26 výskytů), zároveň je ovšem nutno zdůraznit částečnou podobnost konkrétního lexika: *žebříček* (3/26), *lavička* (2/26), z jiných deminutiv sportovní slovní zásoby např. *vítězné kolečko* (1/26), *ulička hanby* (1/26) či *rychlostní skříňka* (1/26).

Deminutiva se objevila poměrně častěji (11 výskytů) přímo v titulcích, přičemž téměř polovina (5 výskytů) plnila depreciativní funkci, např.:

- (1) Závody **tatínků** ve formuli 1 2. 9. 2015
- (2) Táta Beckham na **synka**: Padej z mojí mašiny 25. 8. 2015
- (3) Baroš dře a jeho **zlatíčka** se cachtají v moři 30. 8. 2015

V jednom případě byla k upoutání čtenářovy pozornosti zvolena silně expresivní zdvojnásobina:

- (1) Lyžařská kráaska Vonnová vyšpulila **prdelku** 9. 9. 2015

Významy

V komunikátech zaměřených na sport byla nejfrekventovanější deminutiva založená na **kvalitativním vztahu** (57 případů), jehož úlohou bylo podat soukromé informace sportovních osobností. Soukromé zprávy byly nejzřetelnější na uvedených případech:

- (1) Ten opustil svoji druhou ženu a jejich dvě dcery, fotky, jak se při procházce drží se Serenou za **ručičku**, obletěly svět. 26. 8. 2015
- (2) A na škodu určitě není ani čtvrt miliardy, kterou si její **manžilek** tenisem zatím **vypinkal**. 4. 9. 2015

- (3) Tomáš Berdych s manželkou Ester zářili jako **sluníčka**, když si na Manhattanu pořizovali selfička. 26. 8. 2015
- (4) Becker se nemohl nabažit pohledu na sexy **brunetku** Lilly, jako by ji viděl prvně v životě. 1. 9. 2015
- (5) No a ta půvabná **blondýnka** Denisa patří k libereckému forvardovi Josefovi Šuralovi. 31. 8. 2015

V rámci kvalitativního vztahu byla zaznamenána obdobná tendence jako u předchozích druhů komunikátů, a to vyšší zastoupení hypokoristik (8 příbuzenských jmen, 9 antroponym). Vyskytly se ovšem i případy, v nichž se autoři dostávali ke zcela nesouvisejícím tématům, v uvedeném případě dokonce až k okolnostem případu vězně Krejčíře:

- (1) To se mu ten **foťbálek** vyplatil! Bývalý atlet Oscar Pistorius (28) si ve vězení začal s českým mafiánem Radovanem Krejčířem, a teď si na něj bachaři dávají velkého majzla. 1. 9. 2015
- (2) Celu Jihoafričana odpykávajícího si trest za vraždu přítelkyně prohledali poté, co našli mobily a paměťové karty pro změnu v Krejčířově **komůrce**. 1. 9. 2015

Kvalitativně založená deminutiva se řidčeji vyskytovala v popisech čistě sportovních událostí, jež mají pro bulvární médium druhořadou prioritu:

- (1) **Viktorka** (pozn. fotbalový klub Viktora Plzeň) pokazila Maccabi Tel Aviv venku 2:1 a doma peníze i slábu prošustrovala porážkou 0:2. 27. 8. 2015
- (2) Na nich (na grandslamech) je totiž česká tenisová **hvězdička** Karolína Plíšková marná. 2. 9. 2015

V 9 případech byla deminutiva použita k vyjádření menší míry, představovala tedy sémantický **vztah kvantitativní**:

- (1) Malá **viska** tleskala velkému bojovníkovi. 31. 8. 2015
- (2) Limberský v centru Prahy poničil **zídku** i semafor. 11. 9. 2015

Kvantitativně kvalitativní vztah zaznamenaný v 6 případech deminutiv potvrzuje jeho typickou souvislost s dětmi:

- (1) **Janeček** jí bude u televize určitě držet palce (syn Barbory Špotákové). 30. 8. 2015

Funkce

Z funkčního hlediska dominovala v komunikátech depreciativní funkce typická pro bulvární žurnalistiku. Zajímavým zjištěním je porovnání výsledků deminuce – u lexému tatínek (včetně podoby taťka) došlo ve všech 4 výskytech ke zřejmému posunu k dehonestaci (příklady 1–2), naopak zdrobnělina *maminka* (či její podoba *mamka*) ve všech 4 případech byla užita výhradně ke kladnému citovému postoji (příklad 3). Příčina tohoto faktu spočívá podle mého názoru v jednotném konvenčním názoru společnosti, u níž deminutivum *maminka* vyvolává až na řídké výjimky výlučně pozitivní konotace:

- (1) **Tatka** Milan se potí při tréninku 30. 8. 2015
- (2) Utíkat před **tatínkem** se nevyplácí! Kompany ji sejmul a dceruška si nabíla čumák! 9. 9. 2015
- (3) „Jsem v pohodě, takhle jsem se už dlouho necítila,“ sálá z **maminky** Janka sebevědomí. 28. 8. 2015

Intenzifikaci způsobuje rovnou dvojí užití deminutiv³⁹ v jediném souvětí, jenž depreciativní funkci posiluje:

- (1) A na škodu určitě není ani čtvrt miliardy, kterou si její **manžilek** tenisem zatím **vypinkal**. 4. 9. 2015

Odsuzování činností (stylu života) sportovců se v souvislosti s depreciativní funkcí objevilo ve třech případech:

- (1) Brazilský fotbalový kouzelník učí **synka** pěkné věci. 30. 8.
- (2) Podtitulek Hledání **hotýlku** (kvalitní hotel s klimatizací) 8. 9. 2015
- (3) „Někteří hrají karty nebo kostky a stane se, že za noc přijdou třeba i o sto tisíc dolarů. (...) navrhnou hrát kámen, nůžky. Klidně >dvačku<“, popisuje **libůstky** zámožských hvězd. 10. 9. 2015

Persvazivní funkci plnilo pouze jedno deminutivum, jehož užitím dosáhl autor článku u adresáta navození lítostivé reakce:

- (1) Za náhrobkem skladatele Bedřicha Smetany, který je přímo pod Slavínem, bude už brzy **pomníček** se jménem Josefa Masopusta. 4. 9. 2015

V **kontaktové funkci** byla deminutiva užitá pouze ve dvou případech, u obou bylo užití deminutivum panečku:

- (1) Ta mlaskla, **panečku!** Půvabná Alena a její milý Alessandro na Ibize. 2. 9. 2015
- (2) „**Panečku**, to je souboj,“ rozplýval se na sociální síti. 5. 9. 2015

8.8 Centrum a periferie

8.8.1 Centrum a periferie deminutiv

Jak podotýká slovníková publikace ESČ (2002, s. 55), příslušnost jazykových jednotek k centru či periférii lze uplatňovat ve více jazykových plánech (např. fonologický, morfologický ad.). V oblasti lexikologie se konkrétní lexikální jednotky řadí centru či periférii na základě jejich příslušnosti k expresivitě nebo neutrálnosti. Za jednotky spadající do oblasti centra řadí Čechová (2008, s. 33–34) jevy bezpříznakové, naopak jednotky příznakové přisuzuje periférii. Jevem souvisejícím je vlastnost lexémů přesunovat se na ose od centra k periférii či směrem opačným. Jednotky náležející k centru jsou v jazyce i v samotných komunikačních situacích frekventovanější, periferní jsou užívány řidčeji.

³⁹ K potvrzení domněnky, že se v případě lexému *pinkat* jedná o verbální deminutivum, posloužila publikace *Čeština – řeč a jazyk* (s. 127), v níž Čechová uvádí složený slovesný deminutivní formant –ink-a(t). SSJČ ani SSČ danému lexému deminutivnost nepřisuzují.

8.8.2 Centrum a periferie významů a funkcí deminutiv

Výsledná zjištění ohledně postavení významových vztahů a funkcí deminutiv na ose centrum – periferie jsou shrnuta s ohledem na jednotlivé dílčí složky žurnalistiky (zpravodajství, publicistika, sport), přičemž průběžné výsledky jsou rovněž doloženy graficky v přílohách umístěných na konci práce.

Rozložení jednotlivých významových vztahů lze sledovat na grafech č. 1, 3, 5. Pořadí významových vztahů, na nichž byla deminutiva založena, potvrdily obecné charakteristiky seriózního a bulvárního periodika. Jak je patrné z grafů č. 3 a 5, v publicistice a sportu MF Dnes dominoval **vztah kvalitativní**, na základě doloženého počtu byla navíc vyvozena těsná procentuální blízkost (63 % ze všech významových vztahů v publicistických textech a 65 % ve sportu). Jak ukazuje graf č. 1, oblast seriózního zpravodajství, jejíž podoba je podmíněna vysokými nároky na objektivitu a nestrannost, byla na kvalitativním vztahu založena ve 31 %, zaznamenán byl tedy vhodný posun vztahu směrem k periferii. Naopak obecné tvrzení vysoké četnosti expresivních výrazů ve slovní zásobě bulvárních periodik lze doložit na výsledcích, které zaznamenaly kvalitativní vztah jako jednoznačně převažující a centrální (58 % zpravodajství, 67 % publicistika, 77 % ve sportu). Dominance kvalitativního vztahu všech složek bulvárního listu je doložena v grafech č. 1, 3 a 5.

Na **vztah kvantitativní** (případně ekvivalentní funkci zdrobňovací) bývá v odborných pracích kladen velký důraz, uváděny jsou jakožto primární vztahy (funkce). Přesto dominanci tohoto vztahu splňovala pouze oblast seriózně zpravodajská (graf č. 1), jež zaujímala téměř poloviční podíl (49 %). Z grafů č. 3 a 5 je zřejmé, že se uvedený vztah v seriózních publicistických a sportovních komunikátech umístil na druhém místě. Naopak v bulvárních periodikách tíhnul tento vztah k periferii, ve dvou ze tří oblastí zůstal dokonce poslední v pořadí.

Třetí sémantický vztah předpokládá sloučení rovnou dvou vlastností, a to kvantifikace a kvalifikace. **Kvantitativně kvalitativní vztah** patrný v grafech č. 1, 3, 5 byl na základě své hodnotící složky vyzorován hojněji v komunikátech bulvárních, v textech seriózního periodika naopak ve všech žurnalistických oblastech zaznamenal výskyt nejnižší. Toto zjištění popřelo hypotézu, že daný vztah se bude v obou složkách (bulvární i seriózní) vyskytovat v nejnižším počtu, bulvární list totiž užil ve všech dílčích složkách novinářské činnosti deminutiv nejméně ve vztahu kvantitativním.

Zastoupení funkcí v dílčích složkách žurnalistiky dokládají grafy č. 2, 4 a 6. Postavení **funkce depreciativní** bylo v podtypech seriózních komunikátů poměrně odlišné: jak dokládá graf č. 2, v textech zpravodajských sice převažovala nad ostatními

funkcemi, přesto ovšem vzhledem k poměrně nízkému počtu tíhla spíše k periferii (21 % všech deminutiv kvalitativního a kvantitativně kvalitativního vztahu), ve sportovně zaměřených textech (graf č. 6) byl zaznamenán její vyšší výskyt (35 %). Naopak v seriózní publicistice se funkce uplatňovala produktivněji, svými 42 % (graf č. 4) představovala dominantní centrální funkci. Depreciativní funkce v komunikátech bulvárního periodika směřovala překvapivě spíše k periferii. V komunikátech zpravodajství (graf č. 2) se umístila až na druhém místě, vzhledem k vysokému celkovému počtu kladně citově zabarvených příznakových deminutiv plnila zanedbatelnou roli (11 %), obdobně utlumena (14 %) byla taktéž v případě publicistiky (graf č. 4), graf č. 6 naopak dokládá její důležitější roli v komunikátech sportovních (33 %). Tento překvapivý obrat (dominance depreciativní funkce v seriózním listu) byl způsoben enormním množstvím expresivních deminutiv v bulvárním periodiku, jenž byl příčinou nízkého procentuálního výsledku.

Ani **funkci persvazivní** nelze přiřadit jednoznačně k centru či periferii bez ohledu na druh novinářské činnosti. V seriózních komunikátech publicistiky a sportu (grafy č. 4 a 6) byla funkce zcela potlačena (3 výskyty/102; 1 výskyt/49), mírný vzestup zřejmý z grafu č. 2, a tedy nepatrný posun směrem k centru zaznamenala oblast zpravodajství (12/65, tedy 18 %). Funkce persvazivní se mnohem hojněji uplatňovala v komunikátech bulvárních, podle dílčích oblastí byl ovšem jejich poměr nestejnomořný, pořadím ale totožný se seriózním listem: jak je doloženo v grafu č. 6, zcela na periferii se ocitla funkce ve sportovních textech (1/62), slabší vzestup patrný z grafu č. 4 byl zaznamenán v publicistice (10/98, tedy 10 %), ve zpravodajství (graf č. 2) se funkce přemístila nečekaně směrem k centrální pozici (45/234, tedy 19 %).

V konečném sečtení číselných údajů vypovídajících o funkcích lze vyvodit (ovšem s rizikem nepřihlédnutí k charakteru komunikátů), že centrální funkcí deminutiv je jednoznačně funkce depreciativní (62,5 % celkem), následuje funkce persvazivní (33,3 %), zcela na periferii se ocitá **funkce kontakto**vá (4,2 %). Její postavení bylo na ose centrum – periferie vyvozeno naprosto jednoznačně: kontaktová funkce představovala zcela okrajovou a vybočující funkci, jejíž výskyt se ani v rámci odlišných druhů komunikátů nijak nelišil. Ze všech deminutiv všech výtisků (1439) plnilo tuto funkci pouze zanedbatelných 9 zdrobnělin, jejich společným rysem byla ovšem vázanost na komunikační situaci.

Po sečtení významových vztahů deminutiv ze všech 40 výtisků byly vyvozeny další závěry, jež ovšem opět bez přihlédnutí k dílčím oblastem nemusí být zcela vypovídající: se svým 58,3% zastoupením představoval centrální významový vztah

vztah kvalitativní, kvantitativní poté pokrýval 23,3 % lexika, periferní kvantitativně kvalitativní tvořil 18,4 % deminutiv.

Dle průběžných výpočtů lze zároveň uvést srovnání poměru daných funkcí v jednotlivých periodikách bez ohledu na jednotlivé složky: Funkce depreciativní byla v seriózním periodiku zastoupena ze 34 %, v bulvárním potom v 15 %. Persvazivní funkce se vyskytla ve 14 % v deníku Aha!, v pouhých 7 % v MF Dnes. Minimální roli hrála deminutiva s funkcí kontaktovou (Aha! 1,26 %, MF Dnes 1,85 %).

Z porovnávání obou periodik byl potvrzen vyšší počet citově příznakových deminutiv v deníku bulvárním (394 výskytů). Hypotézu očekávající dominantní negativní příznak vyvrátil jejich nízký počet (61 negativních vs. 333 pozitivních). Zároveň v rámci bulváru nebyl potvrzen předpoklad nejčtetnějšího výskytu citových deminutiv publicistice, tyto zdrobněliny dominovaly ve zpravodajství (234 vs. 98).

Rozdíl v počtu příznakových deminutiv v rámci seriózního a bulvárního periodika byl téměř poloviční (394 Aha! vs. 216 MF Dnes). Překvapivě vysoký počet deminutiv v MF Dnes byl způsoben hojným počtem deminutiv v publicistice, která obsahovala téměř polovinu všech příznakových zdrobnělin (102/216).

8.9 Další analyzované charakteristiky deminutiv

8.9.1 Deminutiva jiných slovních druhů

Přestože deminutiva substantiv tvořila pevné jádro, v minimálním počtu (3,5 %) byl zaznamenán i výskyt deminutiv jiných slovních druhů, a to v 51 případech z celkových 1439. Jejich počet se ve všech oblastech žurnalistiky až na výjimku seriózního sportu s celkovým výskytem 23/48 pohyboval mezi 3–8 deminutivy.

Z hlediska příslušnosti k jednotlivým slovním druhům výrazně převažovala adverbia (30/48), poté adjektiva (16/48), verba se vyskytla ve dvou případech. Rozsah slovní zásoby jednotlivých slovních druhů byl poměrně omezený, adverbium trošku se objevilo v 16 případech, adverbium malinko v 8 případech, stejného počtu dosáhlo adj. malinký (včetně jeho ekvivalentního názvu maličký), adjektivní deminutivum mladičký ve 4 případech. Z deminutiv vyskytujících se pouze jednou lze uvést např. tato:

- (1) Na postupová místa se tlačí nečekání zájemci: **blizoučko** jsou Irsko a Wales. 7. 9. 2015 MF Dnes
- (2) Přiřukneme si na zdraví a na setkání, víno je **slad'oučké** a moc dobré. 30. 8. 2015 Aha!

8.9.2 Minimalizace deminutiv

V rámci analýzy se objevila nečetná skupina deminutiv, v nichž se projevila minimalizační strategie. Zaznamenáno bylo celkem 13 případů, přičemž téměř polovina

(7 výskytů) byla součástí sportovních komunikátů MF Dnes. Minimalizační strategie byla zřejmá v případech některých kontextů obsahujících adverbium trošku (5 případů):

- (1) Měl jsem s tím **trošku** problém. 26. 8. 2015 MF Dnes

Deminutivum minimalizující požadavek bylo zaznamenáno pouze jednou:

- (1) Mírek vyběhne z kuchyně: „Ještě chvíli, ještě **minutku!**“ 29. a 30. 8. 2015 MF Dnes

8.9.3 Intenzifikace deminutiv

K intenzifikaci užitím deminutiva došlo celkem ve 35 případech, většina (13/35) byla obsažena v bulvárním zpravodajství, což odpovídá charakteru periodika, které události často zveličuje. Intenzifikace bylo docíleno adjektivem *malý* (16 případů z celkových 35; započítány i jeho ekvivalentní podoby *malinký*, *maličký* či adverbium *malinko/maličko*) sloužící ke zdůraznění míry „malosti“, přičemž v příkladu došlo navíc ke kumulaci dvou zdvojnásobin, jež sama o sobě působí intenzifikujícím dojmem:

- (1) Ženatý je přes dva roky, s performerkou Amelií Warner mají **maličkou** dcerku, podle nejrůznějších spekulací jsou už dlouho na pokraji rozvodu. 29. 8. 2015 Aha!

Intenzifikace bylo dosaženo také spojením deminutiva se zdůrazňující částicí *ani*, a to ve dvou případech:

- (1) V zeleně označených krajích by nezůstal **ani človíček**. 5. 9. 2015 Aha!
(2) „S touhle partou se nenudíš **ani chvíličku**,“ vzkázala fanouškům přes Twitter. 1. 9. 2015 MF Dnes

Z deminuovaných autosémantik sloužících k intenzifikaci lze uvést následující:

- (1) Jestli stovku vyhrál o jedinou **titěrnou setinku**, (...) (Usain Bolt) 28. 8. 2015 Aha!
(2) Začala v zařízení š'ourat vidličkou a ejhle – byl to objektiv **miniaturní kamerky!** 4. 9. 2015 Aha!

8.9.4 Deminutiva v titulcích

V titulcích bylo obsaženo celkem 59 deminutiv, přičemž podíl v jednotlivých dílčích oblastech byl značně nevyrovnaný. Zatímco všechny tři složky seriózního periodika obsahovaly jejich nízký počet (zpravodajství 7 výskytů, sport 2, publicistika 3), bulvární periodikum snažící se upoutat čtenářovu pozornost volilo deminutivum až na publicistiku (2 výskyty) do titulku častěji (zpravodajství 35 výskytů, sport 11):

- (1) Tajné schůzky s **mladíčkem** 9. 9. 2015 Aha!

8.9.5 Nepravá deminutiva

Nepravá deminutiva jsou typická neexistující formou základového slova, s deminutivy pravými mají společný pouze sufix, zároveň ovšem působí jako deminutiva. Společným

rysem většiny těchto deminutiv je ironizace (příklady 1–5), řidčeji zaujímají k dané skutečnosti kladný citový vztah (příklad 6). Jejich výskyt v poměru k celkovému počtu deminutiv byl zcela zanedbatelný, v celém materiálu bylo obsaženo pouze 16 těchto lexémů, přičemž ve všech oblastech žurnalistické činnosti se projevovaly téměř stejnou měrou. Nejvýstižněji se tato tzv. pseudodeminutiva projevila v těchto kontextech:

- (1) A to včetně tiskárny, které vévodí mozaika plakátových **nahotinek** 5. 9. 2015
- (2) Takže žádný **šetřilek** to nebyl? 6. 9. 2015
- (3) Ochotně s nimi pozóval (pozn. s mladými slečnami), dmul se pýchou a jeho ručka **šmátralka** nezapomněla využít každé příležitosti. 28. 8. 2015
- (4) Maminka během pokusu vzkřísit bezuzdné studentské **radovánky** mohutně zvrací, tatínek si zase v koupeli splete léčivé prameny s odpadem plným výkalů, což se do slova a do písmene rozmazává. 27. 8. 2015
- (5) Otec s pověstí **posměvářka**, filmaře, provokatéra a drzouna si v sezóně kvůli zranění ještě nekopl 30. 8. 2015
- (6) Je to **smíšek**, strašně příjemný člověk. 29. 8. 2015

8.9.6 Deminutiva ve frazeologii

Frazémy obsahující deminutivum byly součástí textu velmi zřídka, a to v 17 případech, tento jev se tedy projevil jako zcela periferní. Nejzřetelnější početní rozdíl byl spatřen v publicistice bulvární (0 výskytů) a seriózní (6 výskytů). I při tak nízkém počtu se některé frazémy opakovaly v plném znění (*pověsit na hřebík*), v některých se opakovaly pouze jejich části v rámci jiného významu (*pustit se do křížku, s křížkem po funuse*).

Ve dvou případech došlo v rámci frazému dokonce k jejich aktualizaci:

- (1) Popelník plný **hřebíčků** do rakve? 3. 9. 2015 Aha!
- (2) Ústava totiž ne náhodou svěruje právo udělovat milosti, tuto **třešničku na špičce** justičního dortu, právě prezidentovi, (...). 7. 9. 2015 MF Dnes

8.9.7 Deriváty deminutiv

Derivátů deminutiv bylo zjištěno četné množství (68 výskytů), dominovala přitom v seriózních textech, a to zejména v publicistice (27 výskytů) a sportu (15 výskytů). Nejhojnější odvozeninou byl lexém *špičkový* (12/68), dále odvozeniny od deminutiva *vlásek* (4/68; př. hnědovláska), *sluníčko* (4/68; př. sluníčkářský), *kolovrátek* (2/68; př. kolovrátkový). Z ojedinělých derivátů deminutiv se vyskytly např. tyto:

- (1) Nejen „**kotlíkářské**“, jak někdy přezdívali vyznavačům romantiky s kytarou u táboráku, ale též století proměn politiky, životního stylu a písní. 2. 9. 2015 MF Dnes
- (2) A místo toho se budeme zápecnicky upínat k nereálným, vpravdě **hurvínkovským** představám, že EU má na to, aby ukončila konflikty v Sýrii a Libyi. 10. 9. 2015 MF Dnes

Závěr

V úvodu práce byl stanoven cíl sumarizovat teoretické poznatky v oblasti deminutiv, jež měly posloužit jako teoretická východiska pro analytickou část práce.

Úvodní bod práce se zaměřil na samotnou definici deminutiv, po níž následoval přehled jejich atypických typů. Klíčové kapitoly se věnovaly způsobům tvoření deminutiv, jejich významům a funkcím. Při zpracovávání teoretických poznatků o významech a funkcích byly zjištěny nápadné nedostatky v jejich mnohdy zaměňované terminologii. Práce se věnovala rovněž deminutivním neologismům a charakteristice zpravodajství a publicistiky, jejichž texty sloužily jako jazykový materiál k výzkumu.

Na základě teoretických informací byly v analytické části práce stanoveny dílčí hypotézy o četnosti deminutiv, příp. jejich významů a funkcí. Analýze bylo podrobena celkem 40 výtisků dvojího druhu periodik, seriózního deníku MF Dnes a bulvárního listu Aha!. Analytická část práce si kladla za cíl podat údaje o četnosti zdobnělin, jejich významů a funkcí, tato zjištění byla shrnuta podrobně v kapitole Centrum a periferie.

V komunikátech všech výtisků zaznamenala nejvyšší výskyt funkce depreciativní (62,5 %), která dominovala v textech seriózní publicistiky, v seriózním zpravodajství a v seriózním i bulvárním sportu. Slaběji byla zastoupena funkce persvazivní (33,3 %), jež převažovala pouze ve zpravodajství deníku Aha!. Zcela periferní funkci představovala se svými 4,2 % funkce kontaktní, zjištěna byla ovšem její silná vázanost na komunikační situaci.

Z hlediska významových vztahů byl nejvíce zastoupen vztah kvalitativní (58,3 %) jako centrální vztah všech dílčích oblastí kromě seriózního zpravodajství. Mírnější posun k periférii byl zaznamenán v případě vztahu kvantitativního (23,3 %), jenž dominoval právě v seriózním zpravodajství. Se svým 18,4% zastoupením připadla nejslabší četnost výskytu perifernímu vztahu kvantitativně kvalitativnímu, který ovšem zaznamenal nečekaně vysoký výskyt v bulvárním zpravodajství (74/275).

Údaje získané z excerpovaného materiálu přinesly množství nečekaných zjištění, které nepotvrdily některé stanovené hypotézy. Předpoklad popřelo například výrazné převýšení deminutiv plnicích depreciativní funkci v seriózním deníku (po sečtení všech dílčích oblastí 34 %) oproti periodiku bulvárnímu (15 %). Hypotéza o nejčetnějším výskytu citově příznakových deminutiv v bulvárním deníku Aha! byla sice potvrzena, zcela vyvrácen byl ovšem předpoklad převažujícího negativního příznaku (61 deminutiv nesoucích negativní citový příznak vs. 333 zdobnělin působících pozitivně).

Nejpřínosnější poznatky bakalářské práce byly zaznamenány v oblasti analýzy, jež přinesly řadu informací, které nejsou v běžných přehledech publikací uváděny.

Anotace

Jméno a příjmení autora: Michaela Žondrová

Název fakulty a katedry: Filozofická fakulta univerzity Palackého v Olomouci,
Katedra bohemistiky

Název diplomové práce: Významy a funkce deminutiv v současných tištěných
žurnalistických textech

Jméno vedoucího diplomové práce: Mgr. Darina Hradilová, Ph.D.

Počet znaků: 123 202

Počet příloh: 6

Počet titulů použité literatury: 35 publikací, 17 elektronických zdrojů, 41 výtisků
periodik

Klíčová slova: deminutiva, významy, funkce, žurnalistika, publicistika, zpravodajství,
sport, bulvár

Anotace diplomové práce

Bakalářská práce se zabývá charakteristikou, citovou příznakovostí, významy a funkcemi deminutiv a jejich působení v současných žurnalistických textech, a to ve zpravodajství, publicistice a sportu. Teoretická část práce objasňuje principy tvoření zdobných názvů, rozlišuje významové vztahy deminutiv a jejich specifické funkce (depreciativní, persvazivní a kontaktní). Teorie se zaměřuje rovněž na deminutiva nepravá, lexikalizovaná a deminutiva obsažená ve frazémách. Analytická část práce se věnuje výzkumu jednotlivých významových vztahů a funkcí deminutiv excerpovaných ze seriózního deníku MF Dnes a bulvárního periodika Aha!.

Summary

This thesis deal with a topic of status of diminutives especially in present printed journalistic communiqués.

Introduction of theoretical part of the thesis is explaining a definition of the word „diminutive“. Next part is about secondary characteristics of diminutives (diminutives contained in phrasemes, diminutive hypocoristics, ability of diminutives to minimalize and intensify statement). The theory also deals with lexicalised and pseudo diminutives. The theory about creating diminutived names is divided based on the types of substantives with presentation of specific diminutive suffixes and with inclusion of more linguistic publications. Some lexemes are mistakenly considered to be diminutives and this is the reason why there is also account for homonymia.

Because of increasing tendency of accepting lexemes from foreign languages the thesis is also focused on diminutive neologisms and their frequency in language system.

The key part of the theory of this thesis is describing semantic relationship of diminutives and their specific functions. These findings were important theoretic background of analytic part of this thesis. The last theoretic chapter is explaining difference between publicistic and news style – these two were used for analysis of language material.

Analytic part of this thesis examined 40 copies of two types journals with the goal to compare frequency of diminutives in yellow journal Aha! And serious journal MF Dnes. Each part of journals (news, journalism, sport) was analyzed individually because of significant differences. Frequency of diminutives in each function and semantic relationship was analyzed with help of numeric details.

Based on acquired findings each function and semantic was described from the viewpoint of their affiliation to center or periphery.

Literatura

1. BAUER, Jaroslav, Arnošt LAMPRECHT a Dušan ŠLOSAR. *Historická mluvnice češtiny*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986.
2. BARTOŠEK, Jaroslav. *Základy žurnalistiky*. Vyd. 1. Zlín: Univerzita Tomáše Bati, 2002.
3. BACHMANNOVÁ, Jarmila et al. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002.
4. BEČKA, Josef Václav. *Jazyk a styl novin*. 1. vyd. Praha, 1973.
5. ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva MINÁŘOVÁ. *Současná stylistika*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008.
6. ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda*. 3. vyd., dopl. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2001.
7. ČERMÁK, František. *Lexikon a sémantika*. Vyd. 1. Praha: Lidové noviny, 2010.
8. ČERMÁK, František. *Morfématica a slovo tvorba češtiny*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012.
9. ČMERJKOVÁ, Světlá, 2013. Vztahy mezi účastníky komunikační situace. In: *Studie k moderní mluvnici češtiny. Pragmatické aspekty češtiny*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, s. 102–127.
10. DOLEŽEL, Lubomír, 1967. In DOKULIL, Miloš, František DANĚŠ a Jaroslav KUCHAR. *Tvoření slov v češtině*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, s. 494–530.
11. EISNER, Pavel, 1992. Pánbíček a pohodlíčko. In: *Chrám i tvrz: kniha o češtině*. Praha: Lidové noviny, s. 78–85.

12. GREPL, Miroslav, Marie KRČMOVÁ, Marek NEKULA, Zdenka RUSÍNOVÁ, Dušan ŠLOSAR a Zdeňka HLADKÁ. *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd. 2., opr. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997.
13. HALADA, Jan a OSVALDOVÁ, Barbora. *Encyklopedie praktické žurnalistiky*. 1. vyd. Praha: Libri, 1999.
14. HAUSER, Přemysl. *Nauka o slovní zásobě*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980.
15. HIRSCHOVÁ, Milada. *Pragmatika v češtině*. Vyd. 2., v Karolinu 1., dopl. v Praze: Karolinum, 2013.
16. HLAVSA, Zdeňek, 1995. K persvazivním prostředkům české publicistiky. In: *Spisovná čeština a jazyková kultura 1993: sborník z olomoucké konference 23.–27. 8. 1993*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, s. 149–154.
17. HRUŠKOVÁ, Zdenka, Zdeňek HLAVSA, Marie ČECHOVÁ, Miloš DOKULIL a Josef HRBÁČEK. *Čeština - řeč a jazyk*. Praha: ISV, 1995.
18. JUNKOVÁ, Bohumila. *Jazyková dynamika současné publicistiky*. 1. vyd. Praha: ARSCI, 2010.
19. KRČMOVÁ, Marie, Eva MINÁŘOVÁ, Marie ČECHOVÁ a Jan CHLOUPEK. *Stylistika současné češtiny*. 1. vyd. Praha: ISV, 1997.
20. KROUPOVÁ, Libuše a kol. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost: s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky*. Praha: Academia, 2007.
21. KUNCZIK, Michael. *Základy masové komunikace*. 1. vyd. Přeložila Štěpánka KUDRNÁČOVÁ, přeložil Milan ŠMÍD. Praha: Karolinum, 1995.
22. LOTKO, Edvard. *Kapitoly ze současné rétoriky*. 2. vyd. aktualiz. a rozš. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004.

23. MARTINCOVÁ, Olga, Vladimír MEJSTŘÍK, Alben RANGELOVÁ, Václava HOLUBOVÁ, Zdeňka OPAVSKÁ a Zdeňka TICHÁ. *Nová slova v češtině: slovník neologizmů*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2004.
24. MÜLLEROVÁ, Olga, 2004. Ke spisovnosti a nespisovnosti v současné české publicistice (novinová interview). In: *Spisovnost a nespisovnost: sborník z mezinárodní konference konané ve Vzdělávacím středisku Šlapanice 10.–12. února 2004*. Brno: Masarykova univerzita, s. 198–203.
25. MÜLLEROVÁ, Olga, 2008. Řeč dospělých v komunikaci s dětmi. In: *Člověk – jazyk – text: sborník z mezinárodní lingvistické konference konané u příležitosti životního jubilea prof. PhDr. Jana Kořenského, DrSc.: České Budějovice 18.–22. září 2007*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta, Ústav bohemistiky, s. 135–140.
26. NEKULA, Marek, 2004. Deminutiva a zdvořilost. In: *Čeština - univerzália a specifika: sborník 5. mezinárodního setkání bohemistů v Brně 13.–15. 11. 2003*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 110–119.
27. PETR, Jan. *Mluvnice češtiny*. 1. vyd. Editor Miloslava KNAPPOVÁ, editor Karel HORÁLEK, editor Jan PETR, editor Miloš DOKULIL, editor Jiřina HŮRKOVÁ-NOVOTNÁ. Praha: Academia, 1986.
28. REJMÁNKOVÁ, Miloslava, Alois JEDLIČKA a Věra FORMÁNKOVÁ. *Základy české stylistiky*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970.
29. RUSÍNOVÁ, Zdenka. *Pokušení struktury*. Vyd. 1. Brno: Host, 2011.
30. RUSÍNOVÁ, Zdenka, 1997. Významy deminutiv v komunikaci. In: *Přednášky a besedy z XXX. Běhu LŠSS*. Brno: Masarykova univerzita, s. 112–120.
31. ŠMILAUER, Vladimír. *Novočeské tvoření slov*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1971.

32. ŠTÍCHA, František. *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2013.
33. TRÁVNÍČEK, František. *Mluvnice spisovné češtiny*. Část 1, Hláskosloví - tvoření slov - tvarosloví. 3. vyd., v SN 1. opr. a dopl. vyd. Praha: Slovanské nakladatelství, 1951.
34. ZIMA, Jaroslav. *Expresivita slova v současné češtině: studie lexikologická a stylistická*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961.
35. ZEMAN, Jiří, 2013. Základní konverzační situace v češtině. In: BENEŠ, Martin. *Studie k moderní mluvnici češtiny. Komunikační situace a styl*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, s. 25–51.

Elektronické zdroje

Odborné práce

1. BAKARDŽIEVA, Ginka. Bohemistyka: *O pastech a pastičkách deminutiv* [online]. 2007, (3) [cit. 18.8.2015]. Dostupné z: http://www.bohemistyka.pl/artykuly/2007/ART_Bakardzijeve.pdf
2. BÍLKOVÁ, Jana. Interpretace deminuce v češtině. ORGOŇOVÁ, Oľga, Katarína MUZIKOVÁ a Zuzana POPOVIČOVÁ SEDLÁČKOVÁ (eds.). *Jazyk a jazykoveda v interpretácii* [online]. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2014, s. 270–276 [cit. 17.10.2015]. Dostupné z: https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/ksj/publikacie/Jazyk_a_jazykoveda_v_interpretacii_2014__final_-1.pdf
3. DVOŘÁČKOVÁ, Věra. *Naše řeč: Selfie, selfies, selfičko* [online]. 2015, 98(4) [cit. 18.10.2015]. Dostupné z: <http://www.ceeol.com/search/journal-detail?id=626>
4. KÁŇA, Tomáš. *Česká substantivní deminutiva ve světle korpusových dat* [online]. , 1–14 [cit. 6.3.2016]. Dostupné z: <http://is.muni.cz/repo/1132230/KanaTomas.pdf>

5. MLČOCH, Miloš. *Naše řeč: Několik poznámek k nejazykovým a jazykovým prostředkům v současném bulvárním a tzv. seriózním tisku* [online]. 2002,85(5) [cit. 16.2.2016]. Dostupné z:
<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7698>
6. OBERPFALCER, František. *Naše řeč: Zdrobnělá slova, I.* [online]. 1927, 11(5) [cit. 14.3.2016]. Dostupné z:
<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=2170>
7. KARLÍK, Petr. *Naše řeč: Syntaktické sloveso* [online]. 1996, 79(2) [cit. 28.2.2016]. Dostupné z:
<https://www.citacepro.com/dok/eX3s5yXrlGUgLfQa>
8. RUSÍNOVÁ, Zdenka. Deminutiva ve frazeologických přirovnáních. In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* [online]. 1998. s. 101-106 [cit. 21.3.2016]. Dostupné z:
https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/100310/A_Linguistic_a_46-1998-1_11.pdf?sequence=1
9. ŠLANGALOVÁ, Věra. *Naše řeč: Zdrobněliny a opakování v dětské řeči* [online]. 1991, 74(2) [cit. 5.11.2015]. Dostupné z:
<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=6997>
10. ŠTÍCHA, František. *Naše řeč: Substantiva deminutivní formy s lexikalizovaným významem* [online]. 1978, 61(2) [cit. 19.8.2015]. Dostupné z:
<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6051>
11. *Slovník spisovného jazyka českého*, <http://ssjc.ujc.cas.cz/>, heslo „pinkat“

Další elektronické zdroje

1. *Erotický smech svatby tenisty Berdycha: Byla polonahá nevěsta na pováženou?!* [online]. [cit. 10.3.2016]. Dostupné z:
<http://www.bleesk.cz/clanek/celebrity-komentare-frantisky/331361/eroticky-smec-svatby-tenisty-berdycha-byla-polonaha-nevesta-na-povazenu.html>

2. *Boj s nevkusem nikdy neskončí* [online]. [cit.10.3. 2016]. Dostupné z:
<http://www.blesk.cz/clanek/celebrity-modni-policie/351301/modni-policie-boj-s-nevkusem-nikdy-nekonci.html>

3. *Chcete mě?* [online]. [cit. 6.4.2016]. Dostupné z:
<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1095970013-chcete-me/216562221300011?x=21&y=21>

4. *Grilované masíčko nově ve větším balení* [online]. [cit. 18.3.2016]. Dostupné z:
<http://www.bohemiachips.cz/novinky/>

5. *McCafé: Kafičko pro pana medvídka od McDonald's* [online]. [cit. 17.3.2016]. Dostupné z:
<http://www.blesk.cz/clanek/celebrity-modni-policie/351301/modni-policie-boj-s-nevkusem-nikdy-nekonci.html>

6. *Pánové, pozor! Tohle luxusní tělíčko patří přítelkyni hokejisty Jiřího Hudlera* [online]. [cit. 9.3.2015]. Dostupné z:
<http://www.super.cz/4405-panove-pozor-tohle-luxusni-telicko-patri-pritelkyni-hokejisty-jiriho-hudlera.html>

Periodika

1. *Aha!*. Praha: CZECH NEW CENTER, a. s., 2015, 10(197–214). Období od 24. 8. 2015 do 12. 9. 2015.

2. *Magazín Víkend*. Praha: CZECH NEW CENTER, a. s., 2015. Datum: 12.–13. 3. 2016.

3. *Nedělní Aha!*. Praha: CZECH NEW CENTER, a. s., 2015, (35–36). Období od 24. 8. 2015 do 12. 9. 2015.

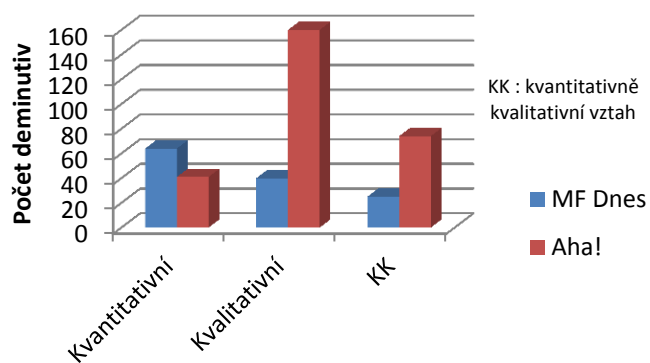
4. *Mladá fronta DNES*. Praha: MAFRA, a. s., 2015, 8/2015–9/2015. Období od 24. 8. 2015 do 15. 9. 2015.

Seznam grafů

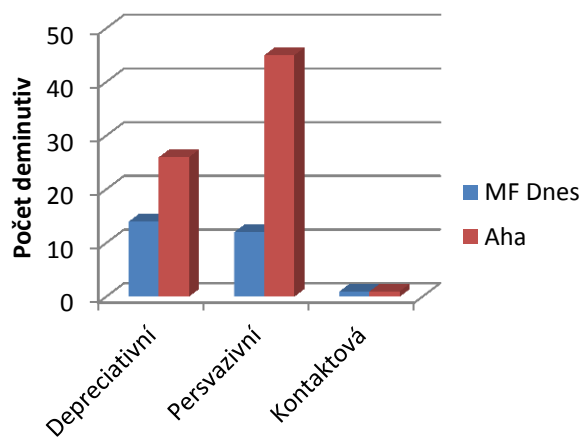
Graf č. 1. Zastoupení významů ve zpravodajství MF Dnes a Aha!	66
Graf č. 2. Zastoupení funkcí ve zpravodajství MF Dnes a Aha!	66
Graf č. 3. Zastoupení významů v publicistice MF Dnes a Aha!	66
Graf č. 4. Zastoupení funkcí v publicistice MF Dnes a Aha!	67
Graf č. 5. Zastoupení významů ve sportu MF Dnes a Aha!	67
Graf č. 6. Zastoupení funkcí ve sportu MF Dnes a Aha!	67

Přílohy

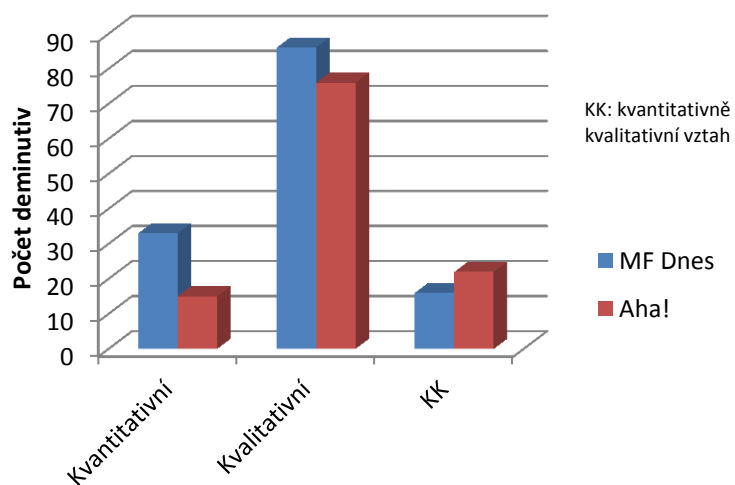
Graf č. 1: Zastoupení významů ve zpravodajství MF Dnes a Aha!

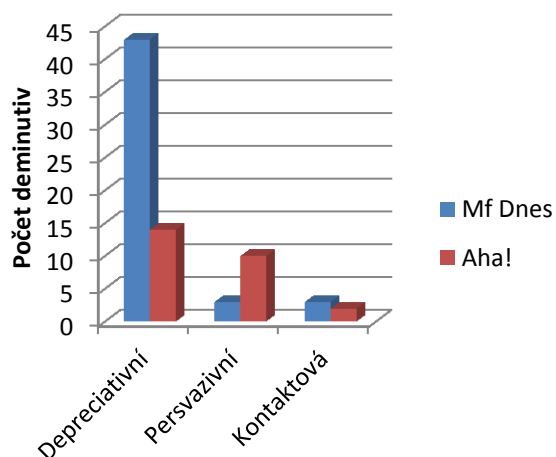
Graf č. 2: Zastoupení funkcí ve zpravodajství MF Dnes a Aha!

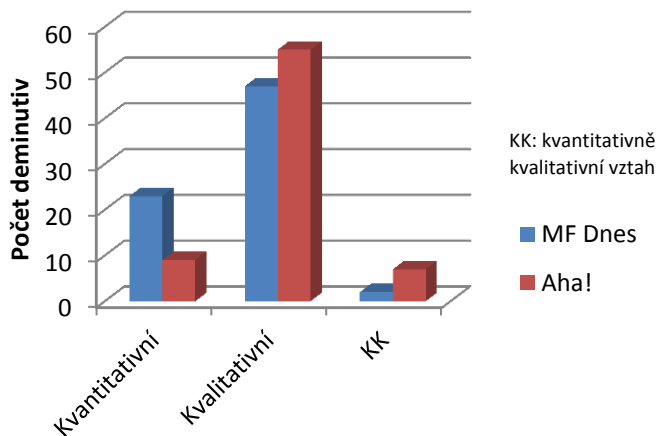
Graf č. 3: Zastoupení významů v publicistice MF Dnes a Aha!

Graf č. 4: Zastoupení funkcí v publicistice MF Dnes a Aha!

Graf č. 5: Zastoupení významů ve sportu MF Dnes a Aha!

Graf č. 6: Zastoupení funkcí ve sportu MF Dnes a Aha!

